

İMAM MÂTÜRİDÎ'NİN RİSÂLE FÎ MÂ LÂ YECÛZÜ'L-VAKFU 'ALEYH ADLI RİSÂLESİNİN İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Orhan İYİBİLGİN*

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 02 Mayıs 2020, **Kabul Tarihi:** 10 Ağustos 2020, **Yayın Tarihi:** 30 Eylül 2020, **Atf:** İyibilgin, Orhan. "İmam Mâtürîdî'nin Risâle Fî Mâ Lâ Yecûzü'l-Vakfu 'Aleyh Adlı Risâlesinin İncelenmesi Ve Değerlendirilmesi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/2 (Eylül 2020): 801-839.

<https://doi.org/10.33415/daad.731096>

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 02 May 2020, **Accepted:** 10 August 2020, **Published:** 30 September 2020, **Cite as:** İyibilgin, Orhan. "Review and Evaluation of Imam Mâtürîdî's Risâle fî Mâ lâ Yecûzü'l-Vaqfu 'Aleyh Tractate". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 20/2 (September 2020): 801-839.

<https://doi.org/10.33415/daad.731096>

Öz

"Risâle fî mâ lâ yecûzü'l-vakfu 'aleyh" adlı risalede, yanlışlıkla durulduğunda namazın bozulacağı, kasden durulduğunda ise bu şekilde okuyan kişinin kâfir olacağı yerler sayılmaktadır. Aynı zamanda İmam Mâtürîdî'den naklen bu yerleri bilmeyen kimsenin imamlığının, alimlerin icma ile caiz olmadığı da bildirilmektedir. Bu risalenin bazı kaynaklarda İmam Mâtürîdî'ye ait olduğu söylenirken bazı kaynaklarda ise ona ait olmadığı ifade edilmektedir. Ona ait olmadığı görüşünü savunanlardan Ulrich, bu görüşünü, risalenin içeriğinin İmam Mâtürîdî'nin görüşlerine uymadığı iddiasıyla desteklemeye çalışmaktadır. Makalede risalenin İmam Mâtürîdî'ye ait olup olmadığı incelenmektedir. Bu risalenin -hacminin küçüklüğüne rağmen- Mâtürîdî mezhebinin kurucusu olan İmam Mâtürîdî'nin eseri olup olmadığının tespiti, onun görüşlerinin daha doğru anlaşılmasına hizmet edeceğinden son derece önemlidir. Bu nedenle de öncelikle risalenin muhtevası

* Dr. Öğretim Üyesi, Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir ABD, orbilgin@yahoo.com, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-1360-7229>

İmam Mâtürîdî'nin Te'vilât adlı tefsiriyle karşılaştırılarak onun görüşlerine uyup uymadığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda İmam Mâtürîdî ile ilgili araştırma yapan bazı müellifler tarafından ve bibliyografya eserlerinde kime atfedildiği araştırılmış, risalenin çeşitli kütüphanelerde mevcut yazma nüshalarına ulaşılarak, bu konuda yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Risalenin içeriği de incelenerek öncelikle Arap harfleriyle metni tespit edilmiş sonra da Türkçeye çevrilerek değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu araştırma "Risâle fi mâ lâ yecûzü'l-vakfu 'aleyh" risalesini tanıtmayı ve İmam Mâtürîdî'ye ait olup olmadığıyla ilgili görüşleri değerlendirerek bu konuyu açıklığa kavuşturmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Risâle fi mâ lâ yecûzü'l-vakfu 'aleyh, İmam Mâtürîdî, Vakf, İbtidâ, İmam Mâtürîdî'nin eserleri.

Review and Evaluation of Imam Mâtürîdî's *Risâle fi Mâ lâ Yecûzu'l-Vaqufu 'Aleyh Tractate*

Abstract

The tractate named "Risâle fi mâ lâ yecûzü'l-vakfu 'aleyh" states that stopping inadvertently during prayer will impare the prayer and it states the places when stopped on purpose the person praying like that will become an infidel. It is also stated by Imam Mâtürîdî that the imaming of anyone who does not know these places is not permissible according to the ijma of scholars. While this treatise is said to belong to Imam Mâtürîdî in some sources, it is stated otherwise in some others. Ulrich, one of the advocates of the opinion that it does not belong to him, tries to support this view with the claim that the content of the treatise does not comply with the views of Imam Mâtürîdî. The article examines whether or not the treatise belongs to Imam Mâtürîdî. It is very important whether the treatise is the works of Imam Mâtürîdî, who is the founder of the Mâtürîdî sect, to his sect followers, despite his small size, since it will serve a more accurate understanding of his views. For this reason, firstly, it was determined whether the content of the treatise was in line with the commentary of Imam Mâtürîdî called Te'vilât. At the same time, the researches by some authors who made researches on Imam Mâtürîdî were investigated and the bibliography works were checked for whom they were attributed to, and other works on this subject were examined by reaching the manuscripts available in various libraries. The content of the treatise was first examined and its text was identified in Arabic letters, then it was translated into Turkish and evaluated. This research aims to introduce the "Risâle fi mâ la yecûzü'l-vakfu' aleyh" tractate and to clarify this issue by evaluating the opinions about whether it belongs to Imam Mâtürîdî.

Keywords: Tafseer, Risâle fi mâ lâ yecûzü'l-vaqufu 'aleyh, İmam Mâtürîdî, Vakf, İbtidâ, the works of Imam Mâtürîdî.

Giriş

İslâm'ın yayılmasıyla Kur'an-ı Kerim'i metninden okumada ortaya çıkan problemleri çözmek amacıyla bazı çalışmalarda bulunulmuştur. Bu çalışmaların ilki mushaflara nokta şeklinde harekelelerin konulmasıdır. Basra valisi Ziyad b. Sümeyye zamanında Ebü'l-Esved ed-Düelî tarafından yapılan bu işlemde sonra, noktasız harfleri okumada ortaya çıkan, özellikle Arap olmayanların karşılaştığı

güçlüğü ortadan kaldırmak için harflere noktalar konulmuştur. Nokta ve harekede meydana gelebilecek karışıklığı bertaraf etmek için de Halil b. Ahmed tarafından nokta ve hareke sistemi günümüzdeki haline getirilmiştir. Bütün bu hizmetler okumada meydana gelen güçlüğü ortadan kaldırmıştır. Diğer yandan da sözün başlangıç ve bitişi doğru tayin edilmediğinde manada bozulma ve tahrifin ortaya çıkacağı açıktır. Bu durumun önüne geçilmesi için de vakf ve ibtida konusu ele alınmış, bu konuda pek çok eser yazılmış ve mushaflara durulması ve durulmaması gereken yerleri gösteren işaretler konulmuştur.

Ashab Peygamberimizden (s.a.v.) ayetleri dinleyerek öğrendikleri için durak yerlerini de ondan öğreniyor ve birbirlerine de şifahen böyle aktarıyorlardı. Nitekim Abdullah b. Ömer (r.a.) “Biz, ömrümüzde bizden her birine Kur'an'dan önce imanın nasip kılındığı bir dönem yaşadık, Muhammed'e (s.a.v.) Kur'an nazil oluyor ve her birimiz onun helalini haramını, emir ve yasağını, vakf yapılması gereken yerleri (durakları) öğreniyorduk.” demiştir.¹

Arapçayı bilmeyenler bakımından hareke ve noktalar sayesinde Kur'ân-ı Kerîm'i yüzünden okumak mümkün olsa da cümleyi mana bozulmasına neden olmadan bölmek -özellikle bir nefeste okumanın mümkün olmadığı, durma ihtiyacının hasıl olduğu ayetlerde imkansızdır. Bu manada alimlerimiz tarafından yapılan çalışmalar ve mushaflarda durulabilecek ve durulmaması gereken yerleri gösteren işaretler bu güçlüğü ortadan kaldırmaya hizmet etmektedir. (Bu işaretler ve bu işaretlerin manaya etkisi ayrı araştırma konusu olduğundan burada bunlardan bahsedilmeyecektir.)

Bu makalede İmam Mâtürîdî'ye nispet edilen “Risâle fî mâ lâ yecûzû'l-vakfu 'aleyh” adlı risale ele alınmaktadır. Durulduğunda mana bozulmasına sebep olan ve kasıtlı olarak bu şekilde okunduğunda küfre sebep olacağı, yanlışlıkla durulduğunda ise namazın bozulacağı zikredilen yerleri gösteren Risâle'nin mahiyeti ve İmam Mâtürîdî'ye aidiyeti hakkındaki görüşlere geçmeden önce Vakf ve İbtidâ kavramları ile İmam Mâtürîdî hakkında kısa bilgi verilecektir.

¹ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl en-Nehhâs, *el-Kat' ve'l-i'tinâf*, thk. Abdurrahman b. İbrahim el-Matrûdî, (Suudi Arabistan, Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, 1413/1992), 12; Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed-Dânî, *el-Müktefâ fi'l-vakfi ve'l-ibtidâ*, thk. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan, (Amman, Dâru 'Ammâr, 1422/2001), 4.

Vakf ve İbtidâ

Vakf kelimesi ف-ق-و aslından mastar olup, sözlükte durmak, durdurmak, men etmek, imtina etmek, kaçınmak, anlamlarına gelmektedir.²

Terim olarak; “Vakf, kelime üzerinde ister durulan kelimenin devamından ister öncesinden kıraate tekrar başlamak niyetiyle, normal olarak nefes alacak kadar bir süre, sesi kesmekten ibarettir.”³

İbtidâ ب-د-ء aslından افتعال vezninde mastar olup, sözlükte başlamak, bir şeyi ilk olarak yapmak anlamlarına gelmektedir.⁴

Terim olarak; ya vakıf yaptıktan sonra kıraate devam etmek için tekrar başlamak ya da ilk olarak kıraate başlamaktır. İbtidâ ihtiyârîdir, zaruretin gerektirdiği vakf gibi değildir. Ancak müstakil bir manaya gelen ve maksadı gerçekleştiren yerlerde mümkün olur.⁵

804 | db

Genel ve ayrıntılı tasniflere göre vakıf çeşitleri farklılık arz etse de alimlerin çoğunluğuna göre vakflar dörde ayrılmaktadır. Bunlar:

Tam Vakf (Vakf-ı Tâim): Kendisinden sonrası ile lafız ve mana bakımından ilişkisi bulunmayan kelimelerde yapılan vakıftır.

Kâfi Vakf (Vakf-ı Kâfi): Lafız ve ibare bakımından sonrasında bağımsız olmasına rağmen anlam bakımından bir şekilde ilgili olan kelimelerde yapılan vakıftır.

Hasen Vakf (Vakf-ı Hasen): Maksat ve mananın tamamlanmış bulunmasından dolayı vakf yapmanın güzel olduğu ancak aralarındaki lafız ve mana ilişkisinden dolayı sonrası ile ibtida yapmanın güzel olmadığı vakıftır.

² Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. 'Ali İbn Manzur, *Lisânü'l-'Arab*, (Beyrut, Dâru's-Sadr, 1414/1993), 9/359-360; Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd Cevherî, *es-Sihah*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1998), 2/1098-1099.

³ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l-Kıraati'l-Aşr*, thk. Ali Muhammed ed-Debbağ, (Lübnan: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts), 1/224.

⁴ İbn Manzur, *Lisânü'l-'Arab*, 1/26; Cevherî, *es-Sihah*, 1/81.

⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/230. Nihat Temel, *Kur'an Kıraatında Vakf ve İbtidâ*, 2. Baskı. (İstanbul: MÜİF Vakfı Yayınları, 2009), 44.

Kabîh Vakf (Vakf-ı Kabîh): Mananın tamam olmadığı bir yerde vakf yapıp sonrası ile de ibtida yaparak kıraate devam etmek suretiyle oluşan vakftır.⁶

Kabîh vakf ancak bir zarurete binaen yapılabilir. Çünkü burada ayetin manası tamamen değişmektedir. Hatta İslam itikadına uymayan bir mana ortaya çıkabilir.

Kur'ân'da durulması caiz olmayan, hata ile durulduğunda namazı bozacağı, kasden durulduğunda ise küfrü gerektireceğine dair bilgi ile başlayan risâlede, manayı bozan hatta cümlenin ifade ettiği mananın tam aksi bir mananın ortaya çıkmasına sebep olan yerler sayılmıştır.

İmam Mâtürîdî'nin Hayatı Hakkında Kısa Bilgi

Mâtürîdî mezhebinin kurucusu, İmam Mâtürîdî Semerkand'ın Mâtürîd mahallesinde doğmuştur. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. İmam Mâtürîdî'nin h. III. asrın (m. IX.) ilk yarısında doğduğu tahmin edilmektedir. Adı Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-Mâtürîdî es-Semerkandî'dir. h. 333 (m. 944) yılında vefat ettiği söylenmektedir. Ebu Bekr Ahmed b. İshak b. Salih el-Cüzcânî, Ebu Nasr Ahmed b. el-Abbas el-İyâzî, Muhammed b. Mukâtil er-Râzî, Nusayr b. Yahyâ el-Belhî, Ebu b. Bekr Muhammed b. Ahmed b. Recâ el-Cüzcânî'den ders almıştır. Talebeleri arasında Ali b. Sa'îd Ebü'l-Hasan er-Rustuğfenî, Ebü'l-Kâsım İshak b. Muhammed İsmail el-Hakîm es-Semerkandî, Ebû Muhammed b. Abdulkerim b. Mûsa b. 'İsa el-Pezdevî sayılabilir⁷

Eserleri arasında Te'vîlâtü'l-Kur'ân, Kitâbü't-Tevhîd, Kitâbü'l-Makâlât, Reddü Evâ'ili'l-edille li'l-Ka'bî, Reddü Tehzîbi'l-cedel li'l-Ka'bî, Beyânü vehmi'l-Mu'tezile⁸ zikredilebilir.

Risâle fî mâ lâ yecüzü'l-vakfu 'aleyh adlı risalenin İmam Mâtürîdî'ye ait olup olmadığı hakkında çeşitli görüşler öne sürülmüştür.

⁶ Veli Kayhan, "Vakf ve İbtida İlmi ve Kur'an Tefsirindeki Yeri", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/2. (2006), 310-312.

⁷ Ahmed Ak, *Mâtürîdî Kaynaklarında Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2006), 27-28; Sönmez Kutlu, "Bilinmeyen Yönleriyle Türk Din Bilgini: İmâm Mâtürîdî", *Dini Araştırmalar*, 5/15. (Ocak-Nisan 2003), 6.

⁸ Eserleri hakkında daha geniş bilgi için bakınız; Şükrü Özen, "Mâtürîdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/151.

Fuad Sezgin, İmam Mâtürîdî'nin eserleri arasında bu risaleyi zikretmektedir.⁹ el-Mağribî, Bu risâlenin Fuad Sezgin'den başkası tarafından İmam Mâtürîdî'ye atfedildiğini görmediğini belirtmiş, Mısır millî kütüphanesinde 384 numarada kayıtlı bir nüshasını gördüğünü ifade etmiştir. el-Mağribî, İmam Mâtürîdî'nin Kurân-ı Kerim'e, te'vil ve ahkâmına gösterdiği ihtimam nedeniyle, bu risalenin ona ait olmasını uzak görmediğini söylemektedir.¹⁰ el-Fihri'sü's-şâmil'de İmam Mâtürîdî'ye ait olduğu belirtilerek; Süleymaniye (Hacı Mahmut 2/892), (Şehid Ali Paşa 6/2790); Hindistan Rampur et-Tecvid/280-281; Paris Ulusal kütüphane 6367; Riyad Üniversitesi (Melik Suud) m 2861/2-4; İstanbul Köprülü (Muhammed Asım 705); Dimeşk Zahiriyye 1011; Kahire Dârü'l-Kütüb 384-609 numaralarda kayıtlı on adet yazma nüshası gösterilmiştir.¹¹

Bu risaleyi Bekir Topaloğlu İmam Mâtürîdî'nin Tefsir ve Kur'an ilimlerine dair eserleri arasında zikretmiş, bazı yazma nüshalarına işaret etmiştir. Risalenin Kur'an'da vakfedilmesi caiz olmayan elli iki yerden birinde kasden vakfeden kimsenin kâfir olacağını, sehven vakfedenin ise namazının bozulacağını belirterek başladığını ifade ettikten sonra; bu tutumun Mâtürîdî'nin geniş ufuklu temel anlayışıyla bağdaştırılmasının zor görüldüğünü ifade etmiştir. Aynı zamanda muhtevâsının incelenerek Te'vilât ile karşılaştırılması gerektiğini söylemiştir.¹² Böylece bu risâlenin İmam Mâtürîdî'ye aidiyeti konusunun araştırılması gerektiğini vurgulamıştır.

Ulrich Rudolf, bu risaleyi yersiz yere (yanlışlıkla) Mâtürîdî'ye atfedilen eserler arasında saymaktadır. O, Kur'an ayetleri okunurken durulması yasak olan yerlerin tesbiti için bu risalenin yazıldığını, risalede, kural ihlalinde namazın bozulmasının yanında kişiyi katı bir ceza olarak kâfir olmanın da beklediğini söylemektedir. "Mâtürîdî'nin böyle bir şey söylemiş olması tamamen ihtimal dışıdır." diyerek, sebebini de bu ifadelerin sadece Mâtürîdî'nin kendi ilkelerine değil aynı zamanda iman ve günah hakkında söylediklerine de zıt olmasıyla açıklamaktadır. Bunu; "Çünkü Mâtürîdî için

⁹ Fuat Sezgin, *Geschichte des Arabischen Schrifttums (GAS)*, I-IX (Leiden: 1967-84), 1/606.

¹⁰ Mağribî, Ali Abdülfettah, *İmamu Ehli's-sünne ve'l-Cemâa Ebû Mansûr el- Mâturîdî ve ârâuhu'l-kelâmîyye* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 1405/1985), s.27.

¹¹ el-Fihri'sü's-şâmil li't-türâsi'l-'Arabîyyi'l-İslâmiyyi'l-mahtût, 'Ulûmü'l-Kurân, Mahtûtâtü't-tecvîd, 1/22-24.

¹² Bekir Topaloğlu, *Kitâbü't-Tevhid Tercümesi*, (İSAM Yay., Ankara, 2002), XXIX, 58 numaralı dipnot.

belirleyici olan kişinin kalbiyle Tanrı'ya yönelmesidir. Şu halde Mâtürîdî'ye göre büyük günah işleyen birisi hiçbir şekilde imanını kaybetmemektedir. Bundan dolayı da onun, kişinin Kur'an okuması esnasında yanlış bir yerde durmasıyla kâfir olacağını iddia ettiğini kabul etmek imkansızdır.”¹³ sözleriyle delillendirmektedir.

Hamdân, bu risalenin İmam Mâtürîdî'ye ait olmadığı görüşündedir. Buna delil olarak, İmam Mâtürîdî'nin tefsirinde hacminin büyüklüğüne rağmen vakıf ve bununla ilgili konuları zikretmemesini göstermektedir. İncelemiş olduğu iki risalenin yazarının da (el-Vukûf mefrûda, Risâle fî mâ lâ yecûzü'l-vakf) -her ne kadar İmam Mâtürîdî'ye atfedilseler bile- kasden meçhul bırakılmış biri olduğunu iddia etmektedir. Bu kimsenin Hanefî Kurrâsından, Mâtürîdî mezhebine mensub, Maşrık diyarından veya Hanefî Kurrâsı imamlarından olduğunu, bulunduğu ortamda namaz kıldırın imamların kıraatlerinde, durulması gereken ve durulması caiz olmayan yerleri karıştırması gibi garip durumların ve şaz kıraatlerin yaygınlaştığı bir dönemde yaşadığını öne sürmektedir. Görüşlerinin kesin kabulünü sağlamak için de küfür gibi bir ceza ile güvenilir, büyük bir şöhrat sahibi olan İmam Mâtürîdî'nin arkasına saklanarak risalelerini ona atfettiğini söylemektedir.¹⁴

db | 807

Gerek Ulrich'in Risâle fî mâ lâ yecûzü'l-vakf adlı risalenin girişindeki küfür ile cezalandırma görüşünün İmam Mâtürîdî'ye ait olamayacağı görüşünü, gerekse Hamdân'ın vakıfla ilgili konuları İmam Mâtürîdî'nin tefsirinde zikretmemesi nedeniyle ona ait olmayıp başka biri tarafından yazılarak, kesin kabul sağlamak için ona atfettiği görüşünün doğru olup olmadığını, İmam Mâtürîdî'nin doğrudan, Te'vîlât adlı tefsirinden bu konudaki görüşüne müracaatla değerlendirmek istiyoruz.

İmam Mâtürîdî Nisâ süresi 43. ayetin tefsirinde şunları söylemektedir:

“Yine denildi ki “Sarhoşken namaza yaklaşmayın” ayeti sarhoşluk halinde namaz kılmayı yasaklamaktadır. Rivayet olduğuna göre bir adam yemek hazırladı, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve Sa'd b. Ebi Vak-

¹³ Rudolph Ulrich, *Mâtürîdî ve Semerkant'ta Ehl-i Sünnet Kelamı*, çev. Özcan Taşçı, (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016), 568.

¹⁴ Ömer Yusuf Abdülganî Hamdan, “Resâil fi'l-Vukûfi'l-Mefrûda ve beyâni elfâzi'l-küfri fi'l-Kur'âni'l-Kerîm”, *Mecelletü Ma'hedi'l-İmâmi'-Şâtîbî li'd-dirâsâti'l-Kur'âniyye*, 9, (Cemâziyel Ahir, h. 1431), 19-20.

kas'ı yemeğe davet etti. Yemek yediler ve onlara şarap sundu, bu içkinin haram kılınmasından önceydi. Akşam namazı vakti geldi, içlerinden biri imam oldu. Kâfirûn süresini lâ harflerini atarak okudu.¹⁵ Bunun üzerine "Sarhoşken namaza yaklaşmayın" ayeti nazil oldu. Peygamberimizden (s.a.v.) "İçinizden birisi namazını idrak edemeyecek durumda namaz kılmasın." dediği rivayet edilmiştir. Ayette şuna delil vardır; namazda farz olan sözlerin terk edilmesi korkusuyla veya kendisinde olmayan sözlerin namaza girmesi korkusuyla sarhoşken namaza yaklaşmak yasaklanmıştır. Bunda kasıtlı veya hata ile söylenen sözler sebebiyle namazın bozulacağına delalet vardır."¹⁶

İmam Mâtürîdî'nin bu tefsiri, risalenin başlangıcında geçen yanlışlıkla durulduğunda namazın bozulacağı sözüyle aynıdır. Çünkü zikredilen rivayetten de anlaşıldığı üzere manayı bozacak şekilde yanlış okuma nedeniyle sarhoşken namaza yaklaşmak yasaklanmış, İmam Mâtürîdî de bunun namazı bozacağını söylemiştir. Yanlış durulan yerlerde de mana, zikredilen ayetteki gibi bozulmaktadır ki bu durumun kasden yapılmamışsa namazı bozacağı görüşü, bizzat İmam Mâtürîdî'nin görüşüdür.

Ayeti kasden manayı bozacak şekilde durarak okuyan kimsenin kâfir olacağı görüşüne gelince, aynı ayetin tefsirinin devamında İmam Mâtürîdî şunları söylemektedir;

"Akşam namazında imamlık yaptığı esnada Kâfirûn süresini okurken lâ'ları (ل) atarak okuyan kimse hakkında "Sarhoşken namaza yaklaşmayın" ayetinin nâzil olduğu rivayeti, sarhoşken söylenen küfür sözünün sahibini kâfir yapmayacağına delildir. Çünkü onlara "Ey İman edenler" diye hitap edilmiştir. Bu yüzden Ebû Hanife'ye göre bu kimseler kâfir olmazlar. Dilinden hata ile küfür kelimesi çıkan kimse hükmen kâfir olmaz. Sarhoş da hata ile söylemiştir. Bunun delili de -ayıldığında söylediklerini- hatırlamamasıdır. Kalpten söylenen söz unutulmaz."¹⁷

¹⁵ Yani taptıklarınıza tapmam yerine; taparım, siz de benim taptıklarına tapmazsınız yerine; taparsınız diye manayı bozacak şekilde okudu.

¹⁶ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, thk. Mecdi Baslum, (Lübnan, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2005), 3/188.

¹⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân* 3/189-190.

Görüldüğü gibi İmam Mâtürîdî hata ile küfür kelimesi söylenmesinin insanı kâfir yapmayacağını açık bir şekilde ifade etmektedir. Bunun sebebi de onun, imanın kalben tasdik olduğu, görüşüdür. Nitekim ayetin tefsirinin devamında şunları söylemektedir:

“Bunun aslı şudur; insan din işlerinde, özellikle de kalpte olan küfürde dil olmadan inancını hissettirir. Eğer hata yaparsa, bu durum kalbinin değil, kalbindekini ifade eden dilin işidir. Bu nedenle küfrü dili ile anlatan, onun özelliklerini sayan kimse buna kalbiyle inanmadığı müddetçe kâfir olmaz, bunun için durum açıkladığımız gibidir. Şu halde Kur'an'ı kasden yanlış okuma olayı küfre götürür, ama saygı ve iman amacıyla (hatalı) okuyuşunun küfür kabul edilmesi caiz değildir. Dili ile yanlış okuyandan kâfirlik hükmünü kaldırmıştır, sarhoş ta böyledir. Çünkü o hata etmiştir.”¹⁸

İmam Mâtürîdî bu ifadelerle, tartışmaya mahal bırakmayacak şekilde, kasıtlı olarak yanlış okuyan kimsenin kâfir olacağını belirtmektedir. Risalenin baş kısmında geçen kasıtlı olarak vakfeden kimsenin kâfir olacağı sözünün de İmam Mâtürîdî'nin görüşü olduğu açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Risalede kasden durulduğunda kâfir olunacağı söylenen yerler tefsir edilen ayetteki gibi imanla ilgili konulardır.

İmam Mâtürîdî'nin Nisâ suresi 43. ayetin tefsirinde söyledikleri risalenin başında söylenenlerle aynıdır. Dolayısıyla İmam Mâtürîdî'nin bu sözleri söylemiş olamayacağı görüşünün pek de isabetli olmadığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan Risâle fî mâ lâ yecûzü'l-vakf adlı eserin, müellif nüshasına ulaşılabilmesi, risalenin girişinde İmam Mâtürîdî'nin vakf yerlerini bilmeyen kimsenin imametinin caiz olmadığını söylediğinin aktarılması, talebelerinden birinin ondan naklen yazdığını düşündürmektedir. Her ne olursa olsun risalenin baş kısmında geçen ifadeler, İmam Mâtürîdî'nin görüşleridir ve içeriğinde kasıtlı okunduğunda, okuyanı kâfir yapacağı söylenen yerler imanla alakalı konular olup yine İmam Mâtürîdî'nin tefsirinde ifade ettiği görüşüyle örtüşmektedir. Bu nedenle Risâle fî mâ lâ yecûzü'l-vakfu 'aleyh adlı risalenin İmam Mâtürîdî'ye ait olduğu, en azından talebeleri tarafından ondan naklen yazılmış olduğu söylenebilir.

¹⁸ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an* 3/190.

Risâle fî Mâ lâ Yecûzü'l-Vakfu 'Aleyh İsimli Risâle

İmam Mâtürîdî'ye nispet edilen, *Risâle fî mâ lâ yecûzü'l-vakfu 'aleyh* adlı risalenin çeşitli kütüphanelerde mevcut, ulaşılabildiğimiz nüshaları şunlardır;

Süleymaniye kütüphanesinde bulunan nüshalar:

- Hacı Mahmut Efendi bölümünde; “*Risâle fî mâ lâ yecûzü'l-vakfu 'aleyh*” adıyla, Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî'ye nispetle, 00892-002 demirbaş numarasıyla kaydedilmiştir. Risale, Ebü'l-Abbâs Muzafferüddîn İbnü's-Sââtî'nin Mecmeu'l-Bahreyn adlı eserine İbn Melek tarafından yazılan şerhin birinci cildinin sonunda yer almaktadır. 180 varaktan oluşan bu eserin, 179b ve 180a numaralı varaklarında mevcuttur. Nesih el yazısıyla yazılmış eserin dili Arapçadır. “Bu İmam Ebu Mansur el-Mâtürîdî'nin Rahimehullahu Teâlâ vakfedilmesi caiz olmayan yerler, kasıtlı olarak duranın kâfir olacağı, yanlışlıkla duranın ise namazının bozulacağı hakkındaki risalesidir.” ibaresiyle başlamaktadır.

- Hamidiye bölümünde; “*Fasl Risâle fî mâ lâ yecûzü'l-vakfu 'aleyh*” adıyla, 01457-005 demirbaş numarasıyla kaydedilmiş bu risale, içerisinde bazı sure tefsirlerinin de bulunduğu 195 varaklık bir mecmuanın 16-18. varaklarında yer almaktadır. Nesih el yazısı ile yazılmış eserin dili Arapçadır.

- Reşid Efendi bölümünde, “*Risâle fî mâ lâ yecûzü'l-vakfi 'inde tilâveti'l-Kur'ân*” adıyla, 01029-013 demirbaş numarasıyla kaydedilmiş bu risale içerisinde çeşitli eserlerin bulunduğu 325 varaklık bir mecmuanın 131-132. varaklarında yer almaktadır. Nesih el yazısı ile yazılmış eserin dili Arapçadır.

- İzmir bölümünde “*Risâlet'ül-vakf*” adıyla, Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî'ye nispetle, 00788-003 demirbaş numarasıyla kaydedilmiştir. Dokuz farklı risalenin yer aldığı 199 varaklık bir mecmuada 85-86. varaklarda yer almaktadır. Risale “Bu İmam Ebu Mansur el-Mâtürîdî'nin Rahimehullahu Teâlâ kasıtlı olarak duranın kâfir olacağı, yanlışlıkla duranın ise namazının bozulacağı hakkındaki risalesidir.” ibaresiyle başlamaktadır.

- Şehit Ali Paşa bölümünde “*Risâle fî't-Tecvid*” adıyla Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî'ye nispetle, 02790-008 kayde-

dilmiştir. 222 varaklık bir mecmuanın 64-65. varaklarında yer almaktadır. “Bu İmam Ebu Mansur el-Mâtürîdî'nin Rahimehullahu Teâlâ vakfedilmesi caiz olmayan yerler, kasıtlı olarak duranın kâfir olacağı, yanlışlıkla duranın ise namazının bozulacağı hakkındaki risalesidir.” ibaresiyle başlamaktadır.

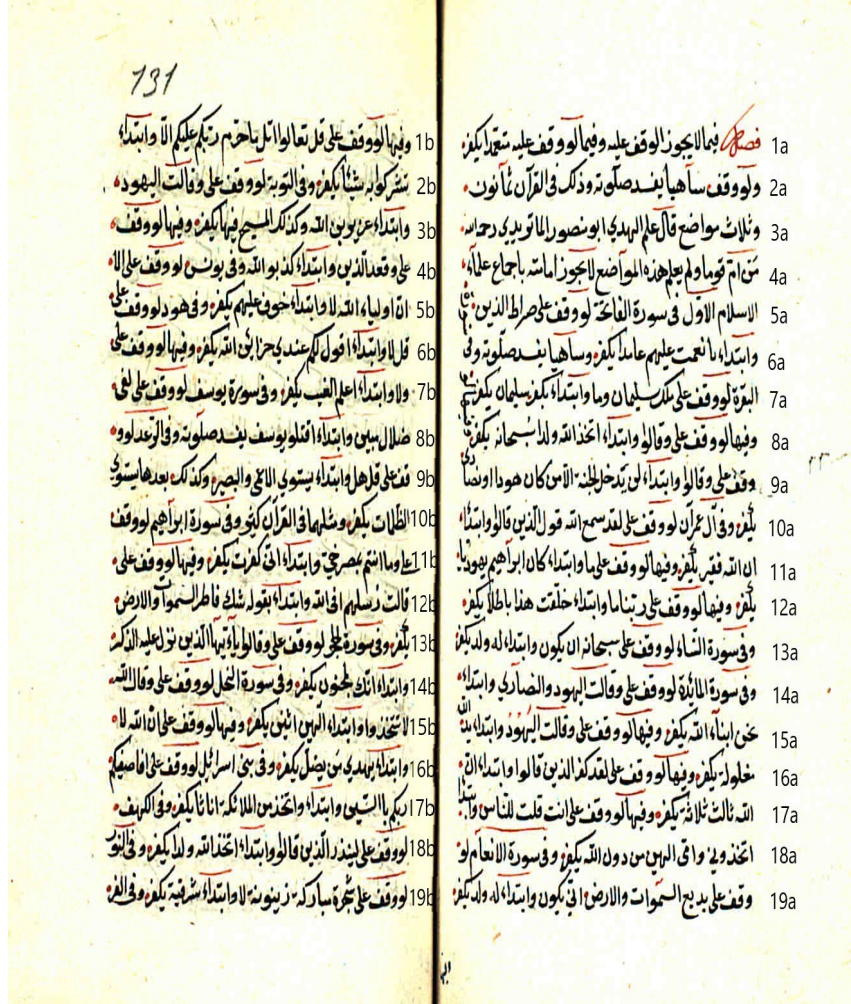
Afyon Gedik Ahmet Paşa kütüphanesinde 17563 numarada kayıtlı, içerisinde ed-Dürre fî kırâ'âti's-selâse ve eş-Şâtibiyye'nin de bulunduğu 76 varaklık mecmuanın 71-73. varaklarında yer alan risale “Bu İmam Ebû Mansur el-Mâtürîdî'nin Rahimehullahu Teâlâ kasıtlı olarak duranın kâfir olacağı, yanlışlıkla duranın ise namazının bozulacağı hakkındaki risalesidir.” ibaresiyle başlamaktadır. Bu risalede son iki varığın yerleri değişmiştir.

Diğer taraftan “Resâil fi'l-Vukûfi'l-Mefrûda ve beyâni elfâzi'l-küfri fi'l-Kur'âni'l-Kerîm”¹⁹ ve “Vakf ve İbtida Konularında Yazılmış Çağatayca Bir Risale: Celâleddin Otrarî'nin Vukûfu'l-Kur'ân'ı”²⁰ adlı makalelerde ele alınan nüshalar da incelediğimiz risalenin nüshasını ihtiva etmektedir.

Yukarıda zikretmiş olduğumuz nüshalar içerisinde yazısının okunaklı olması, son kısmında mukabele işaretine benzer işaretler bulunması ve metin içerisinde bazı düzeltmelerin olması nedeniyle gözden geçirilmiş nüsha olduğunu düşündüğümüzden, Reşid Efendi 01029-013 numarada kayıtlı nüsha üzerinden değerlendirme yapmayı uygun gördük. a ve b olarak adlandırdığımız her iki yüzde de 19 satır bulunmaktadır. Bu nüshanın Arapça metni satır numaralarıyla aşağıda verilmiştir.

¹⁹ Ömer Yusuf Abdülganî Hamdan, “Resâil fi'l-Vukûfi'l-Mefrûda ve beyâni elfâzi'l-küfri fi'l-Kur'âni'l-Kerîm”, *Mecelletü Ma'hedi'l-İmâmi's-Şâtibi li'd-dirâsâti'l-Kur'âniyye*, 9, (Cemâziyel Ahir, h. 1431), 293-368.

²⁰ İrmak Kaçar, Vakf ve İbtida Konularında Yazılmış Çağatayca Bir Risale: Celâleddin Otrarî'nin Vukûfu'l-Kur'ân'ı”, *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12/30 (2017), 205-242.

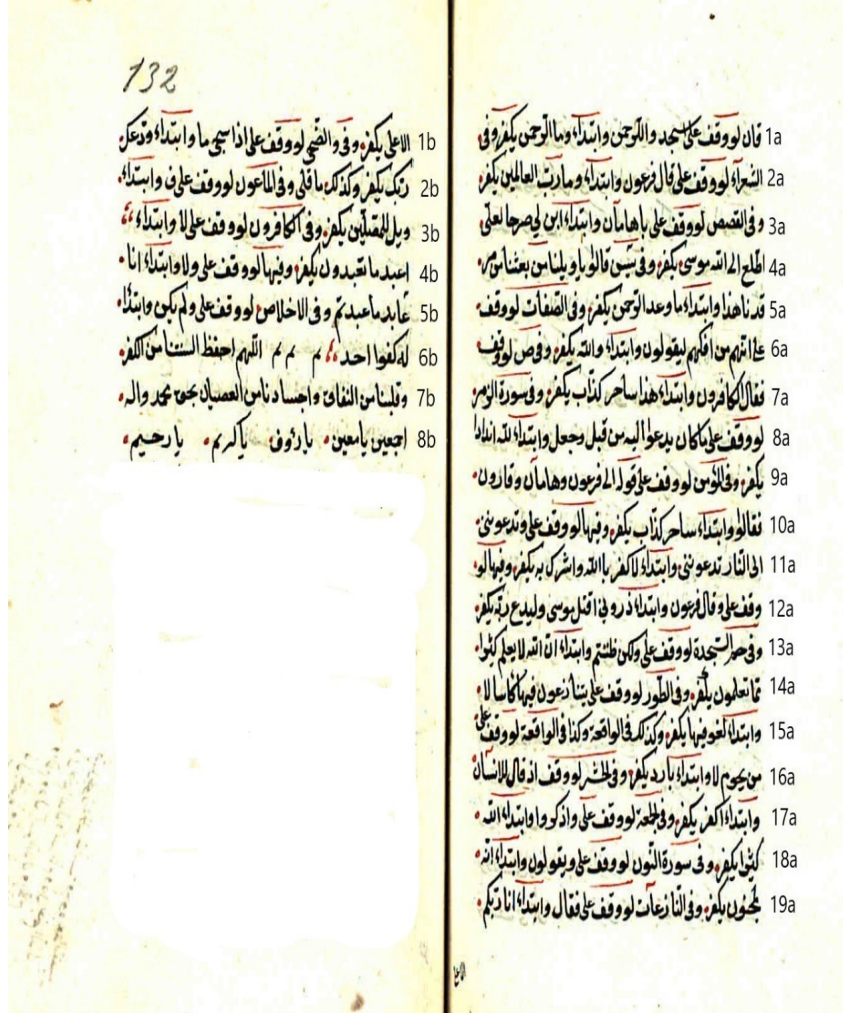

- 1a فصل فيما لا يجوز الوقف عليه وفيما لو وقف عليه متعمدا يكفر
 2a و لو وقف ساهيا يفسد صلوته و ذلك في القرآن ثمانون
 3a و ثلاث مواضع قال علم الهدى ابو منصور الماتريدي رحمه الله
 4a من ام قوما ولم يعلم هذه المواضع لا يجوز امامته باجماع علماء
 5a الاسلام الاول في سورة الفاتحة لو وقف على صراط الذين
 6a و ابتداء بانعمت عليهم عامدا يكفر وساهيا يفسد صلوته و في
 7a البقرة لو وقف على ملك سليمان وما ابتداء بكفر سليمان بكفر
 8a وفيها لو وقف على وقالو ابتداء اخذ الله ولا سبحانه بكفر
 9a وقف على وقالو ابتداء لن يدخل الجنة الا من كان هودا او نصارى
 10a بكفر وفي آل عمران لو وقف على لقد سمع الله قول الذين قالو ابتداء
 11a ان الله فقير بكفر وفيها لو وقف على ما ابتداء كان ابراهيم يهوديا
 12a بكفر وفيها لو وقف على رتنا ما ابتداء خلقت هذا باطل بكفر
 13a وفي سورة النساء لو وقف على سبحانه ان يكون وابتداء له ولد بكفر
 14a وفي سورة المائدة لو وقف على وقال اليهود والصاربي وابتداء
 15a سخن ابتداء الله بكفر وفيها لو وقف على وقال اليهود وابتداء بنه
 16a مخلوق بكفر وفيها لو وقف على لقد كفر الذين قالو وابتداء ان
 17a الله ثالث ثلاثة بكفر وفيها لو وقف على انت قلت للناس ولي
 18a اخذ و في واقى الرين من دون الله بكفر وفي سورة الانعام لو
 19a وقف على يدع السموات والارض اني يكون وابتداء له ولد بكفر

- 7a البقرة لو وقف على ملك سليمان و ما و ابتداء بكفر سليمان يكفر
 8a و فيها لو وقف على وقالوا و ابتداء اتخذ الله ولدا سبحانه يكفر و فيها لو
 9a وقف علي وقالوا و ابتداء لن يدخل الجنة الا من كان هودا او نصارى
 10a يكفر و في ال عمران لو وقف على لقد سمع الله قول الذين قالوا و ابتداء
 11a ان الله فقير يكفر و فيها لو وقف على ما و ابتداء كان ابراهيم يهوديا
 12a يكفر و فيها لو وقف على ربنا ما و ابتداء خلقت هذا باطلا يكفر
 13a و في سورة النساء لو وقف على سبحانه ان يكون و ابتداء له ولد يكفر
 14a و في سورة المائدة لو وقف على وقالت اليهود و النصارى و ابتداء
 15a نحن ابناء الله يكفر و فيها لو وقف على و قالت اليهود و ابتداء يد الله
 16a مغلوله يكفر و فيها لو وقف على لقد كفر الذين قالوا و ابتداء ان
 17a الله ثالث ثلاثة يكفر و فيها لو وقف على انت قلت للناس و ابتداء
 18a اتخذوني و امي الهين من دون الله يكفر و في سورة الانعام لو
 19a وقف على بديع السموات و الارض اني يكون و ابتداء له ولد يكفر

- 1b و فيها لو وقف على قل تعالوا اتل ما حرم ربكم عليكم الا و ابتداء
 2b تشرکوا به شيئاً يكفر و في التوبة لو وقف على وقالت اليهود
 3b و ابتداء عزيز ابن الله و كذلك المسيح فيها يكفر و فيها لو وقف
 4b على و قعد الذين و ابتداء كذبوا الله و في يونس لو وقف على الا
 5b ان اولياء الله لا و ابتداء خوف عليهم يكفر و في هود لو وقف على
 6b قل لا و ابتداء اقول لكم عندي خزان الله يكفر و فيها لو وقف على
 7b ولا و ابتداء اعلم الغيب يكفر و في سورة يوسف لو وقف على لفي
 8b ضلال مبين و ابتداء اقتلوا يوسف يفسد صلوته و في الرعد لو وقف
 9b قف علي قل هل و ابتداء يستوي الاعمى و البصير و كذلك بعدها يستوي
 10b الظلمات يكفر و مثلهما في القران كثير و في سورة ابراهيم لو وقف
 11b على و ما انتم بمصرخي و ابتداء اني كفرت يكفر و فيها لو وقف على
 12b قالت رسلهم ا في الله و ابتداء بقوله شك فاطر السموات و الارض
 13b يكفر و في سورة الحجر لو وقف على وقالوا يا ايها الذي نزل عليه الذكر

- و ابتداء انك لمجنون يكفر و في سورة النحل لو وقف على و قال الله 14b
لا تتخذوا و ابتداء الهين اثنين يكفر و فيها لوقف على ان الله لا 15b
و ابتداء يهدي من يضل يكفر و في بني اسرائيل لو وقف على افاصفيكم 16b
ربكم بالبينين و ابتداء و اتخذ من الملكة اناتا يكفر و في الكهف 17b
لو وقف على لينذر الذين قالوا و ابتداء اتخذ الله ولدا يكفر و في النور 18b
لو وقف على شجرة مباركة زيتونة لا و ابتداء شرقية يكفر و في الفر 19b

- 1a قان لو وقف على اسجدوا للرحمن و ابتداء و ما الرحمن يكفر وفي
 2a الشعراء لو وقف على قال فرعون و ابتداء و ما رب العالمين يكفر
 3a و في القصص لو وقف على يا هامان و ابتداء ابن لي صرحا لعلي
 4a اطلع الي الله موسى يكفر و في يس قالوا يا ويلنا من بعثنا من مر
 5a قد ناهذا و ابتداء ما وعد الرحمن بكفر و في الصفات لو وقف
 6a على اتهم من افكهم ليقولون و ابتداء و انت يكفر و في قصص لو وقف
 7a فقال الكافرون و ابتداء هذا ساحر كذاب يكفر و في سورة الزمر
 8a لو وقف على ما كان يدعو اليه من قبل جعل و ابتداء لئلا
 9a يكفر و في التين لو وقف على قول الفرعون و هامان و قارون
 10a فقالوا و ابتداء ساحر كذاب يكفر و فيها لو وقف على و تدعوني
 11a الى النار تدعوني و ابتداء لا كفر بالله و اشرك به يكفر و فيها لو
 12a وقف على و قال فرعون و ابتداء ذره في اقل موسى وليدع ربه يكفر
 13a و في صحر السجدة لو وقف على و لكن نلتهم و ابتداء ان الله لا يعلم كبرا
 14a مما تتلون بكفر و في الطور لو وقف على يتنازعون فيها كما سالا
 15a و ابتداء لعونهم بكفر و كذلك الواقعة و كذلك الواقعة لو وقف على
 16a من يحرم لاه و ابتداء بارد بكفر و في طه لو وقف اذ قال الانسان
 17a و ابتداء كفر بكفر و في طه لو وقف على و اذكروا و ابتداء الله
 18a كثر بكفر و في سورة التين لو وقف على و يقولون و ابتداء انه
 19a مجنون بكفر و في النازعات لو وقف على فقال و ابتداء انا ربيم

²¹ يا هامان على الطين فاجعل لي صرحا لعلي اطلع الي الله Kasas suresi 28/38. ayetin zikredilen kısmı ابن الطين فاجعل، Burada müstensihin, ayetin kısmını atladiğı, ayetin yerine فاجعل kelimesini الله kelimesi yerine de kullandığı görülmektedir.

- 5a قدنا هذا و ابتداء ما وعد الرحمان يكفر وفي الصافات لو وقف
 6a على أنهم من افكهم ليقولون و ابتداء و الله يكفر و في ص لو وقف
 7a فقال الكافرون و ابتداء هذا ساهر كذاب يكفر و في سورة زمر
 8a لو وقف على ما كان يدعوا اليه من قبل و جعل و ابتداء الله اندادا
 9a يكفر و في المؤمن لو وقف على قوله الى فرعون و هامان و قارون
 10a فقالوا و ابتداء ساهر كذاب يكفر وفيها لو وقف على و تدعونني
 11a الي النار تدعونني و ابتداء لاكفر بالله و اشرك به يكفر وفيها لو
 12a وقف على و قال فرعون و ابتداء ذروني اقتل موسى و ليدع ربه يكفر
 13a و في حم السجدة لو وقف على ولكن ظننتم و ابتداء ان الله لا يعلم كثيرا
 14a مما يعملون يكفر و في الطور لو وقف على يتنازعون فيها كأسا لا
 15a و ابتداء لغو فيها يكفر و كذلك في الواقعة و كذا في الواقعة²² لو وقف على
 16a من يحموم لا و ابتداء بارد يكفر و في الحشر لو وقف على اذ قال للإنسان
 17a و ابتداء اكفر يكفر و في الجمعة لو وقف على و اذكروا و ابتداء الله
 18a كثير يكفر و في سورة النون لو وقف على و يقولون و ابتداء انه
 19a لمجنون يكفر و في النازعات لو وقف على فقال و ابتداء انا ربكم
 الأعلی يكفر و في الضحی لو وقف على قوله اذا سجي ما و ابتداء ودعك
 ربك يكفر و كذلك ما قلتي و في الماعون لو وقف على ف و ابتداء
 ويل للمصلين يكفر و في الكافرون لو وقف على لا و ابتداء
 اعبد ما تعبدون يكفر و فيها لو وقف على و لا و ابتداء انا
 عابد ما عبدتم و في لإخلاص لو وقف على و لم يكن و ابتداء
 6b له كفوا احد م م م اللهم احفظ السننتنا من الكفر
 7b و قلبنا من النفاق و اجسادنا من العصيان بحق محمد و اله
 8b اجمعين يا معين يا رؤف يا كريم يا رحيم

²² Burada müstensih tarafından aynı ifade tekrarlanmıştır.

Risâlenin Tercümesi ve Değerlendirilmesi

Fasl, durmanın caiz olmadığı yerler ve eğer (okuyanın) kasıtlı olarak durursa kâfir olacağı, yanlışlıkla durduğu takdirde namazının bozulacağı hakkındadır. Bunlar Kur'ân-ı Kerim'de 83 yerdir. Hidayetin nişanesi Ebu Mansur Maturidi -Allah ona rahmet etsin- bu yerleri bilmeden bir kavme imamlık yapanın imametinin, İslam alimlerinin icma ile caiz olmadığını söylemiştir.

Birincisi; *Fatiha suresinde (1/6.) (5a) "O kimselerin yolu" diye durur ve kasıtlı olarak "Nimet verdin" diye başlarsa, kâfir olur, yanlışlıkla yaparsa namazı bozulur.*

6. ve 7. ayet-i kerimelerin meali "Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil."dir. İfade edildiği şekilde durulduğunda anlam: "Bizi doğru yola o kimselerin yoluna ilet. Gazaba uğrayan ve sapıkların dışındakilere nimet verdin." olur. Bu okuma ayet-i kerimenin ifade ettiği anlamı tahrif etmekte ve ayete ifade ettiği anlam dışında bir anlam yüklemektedir ki bu anlam, iletilmesi istenen doğru yolun vasfını ortadan kaldırmaktadır. Yani hangi doğru yola iletilmenin istendiği, doğru yolun ne olduğu, müphem kalmaktadır. Halbuki ayet-i kerimede doğru yolun Allah'ın nimet verdiklerinin yolu olduğu açıkça belirtilmektedir. Buradaki vakfı Suyûtî, kabih vakıf olarak adlandırmakta; nefes kesilmesi ve benzeri zaruretler olmadıkça, faydası bulunmadığından veya manayı bozduğundan kasden vakfetmenin caiz olmadığını belirtmektedir. Zerkeşi ise ayetin öncesi ile bağlantısının sadece lafzi bağlantı olduğunda, bazılarının buna vakf-ı kafi dediklerini bildirmekte ve bu ayeti örnek vermektedir. Burada durulduğunda ortaya çıkan anlam Allah'ın gazaba uğrayan ve sapıkların dışındakilere nimet verdiği'dir. Yani gazaba uğrayan ve sapıklara nimet vermemektedir. O zaman bu kimselerin hiçbir nimete sahip olmamaları gerekirdi. Halbuki Allah mü'min-kâfir, gazaba uğramış-sapıtmış, insan-hayvan bütün varlıkların nimetlerini verendir. Bu vakıf ve ibtida ile okuyuş manayı tahrif ettiğinden ve Allah'ın bütün yaratılmışların nimetlerini verdiği'ni inkar manasına geleceğinden, zikredildiği gibi kasıtlı olarak okuma okuyanı kâfir, yanlışlıkla namazda okuyanın namazını ise fasit yapacağı ifade edilmiştir.

İkincisi; *Bakara suresinde (2/102.) (7a) “Süleymanın hükümranlılığı hakkında olmadı.” diye durur ve “Süleyman kâfir oldu” diye başlarsa kâfir olur.*

Bakara 2/102. ayetin meali “Onlar, Süleyman’ın hükümranlılığı hakkında şeytanların uydurup söylediklerine uydular. Gerçek şu ki Süleyman kâfir olmadı, fakat şeytanlar kâfir oldular...”dır. Ayeti yukarıda zikredildiği şekilde bölerek okumak, Allah’ın peygamberi Hz. Süleyman’ın kâfir olduğunu söylemektir ki bunu kasden bu şekilde okuyan kimsenin kâfir olacağı bildirilmektedir. Peygamberlere iman, iman edilmesi gereken temel prensiplerden olup bir peygamberin kâfir olduğunu söylemek iman şartlarından birini inkar demek olacağından kişinin küfrünü gerektireceği ifade edilmiştir.

Üçüncüsü; *yine bu surede (2/116.) (8a) “Ve dediler ki.” diye durur “Allah çocuk edindi.” diye başlarsa kâfir olur.*

Bakara 2/116. ayetin meali “Allah çocuk edindi, dediler...”dir. Allah çocuk edinmek gibi insanlara ait özelliklerden münezzehtir. O çocuk edinmez her şeyi yaratandır, bir şeyin olmasını istediğinde ona “ol” demesi yeterli olur. Zaten ayetin devamında “...Hâşâ! O bundan münezzehtir. Bilâkis, göklerde ve yerde ne varsa yalnız O’nundur. Hepsi de O’na boyun eğmişlerdir.” buyrulur Allah’ın böyle şeylerden münezzehe olduğu bildirilmiştir. Allah’a, uluhiyyet vasıflarına yakışmayacak şeyler isnad edecek şekilde kasıtlı okuma küfür olarak nitelenmiştir.

Dördüncüsü; *yine bu surede (2/111.) (8a-9a) “Onlar dediler ki” diye durur “Yahudi veya hıristiyan olanlar hariç, hiç kimse cennete giremeyecek” diye başlarsa kâfir olur.*

Bakara 2/111. ayetin meali “Onlar, yahudi veya hıristiyan olanlar hariç, hiç kimse cennete giremeyecek dediler...”dır. Küfrü gerektirdiği ifade edilen başlangıç, ehli kitabın sözünü, sanki Allah’ın sözüymüş gibi söylemektir. Halbuki Allah, onların yalan söylediğini, doğru söylüyorlarsa delil getirmelerini söylemesini peygamberimize emretmektedir. Ayet-i kerimenin ifade ettiği mananın tam aksine, Yahudi ve Hıristiyanların yalan sözlerini gerçekmiş gibi okuyarak, Allah’ın muttakiler için hazırladığını belirttiği cennete onların giremeyeceği, anlamına gelecek şekilde okuma Allah’ın bu ayetini ve va’dini inkar manasına geldiğinden, Kur’an’dan bir kısmını inkar küfrü gerektirdiğinden bu şekilde kasıtlı okumanın küfrü gerektirdiği ifade edilmiştir.

Beşincisi; *Âl-i İmrân suresinde* (3/181.) (10a) “*Andolsun ki Allah ... diyenlerin sözünü işitmiştir.*” diye durup “*Allah fakirdir....*” diye devam ederse *kâfir olur.*

Âl-i İmrân suresi 3/181. ayetin meali “Allah fakirdir, biz zenginiz diyenlerin sözünü andolsun ki Allah işitmiştir. Hem bu söylediklerini hem de haksız yere peygamberleri öldürmelerini elbette (bir tarafa) yazacağız ve yakıcı azabı tadın! diyeceğiz.”dir. Bütün mülk Allah Teala'ya aitken Ona fakir diyecek şekilde okumak, ayetin sonundaki tehdide muhatap olan, Allah fakirdir, diyenlerin dışarı olacağı azaba müstehak olmayı gerektirir. Bu nedenle Allah'a fakirlik isnad ederek okuma hem Allah'ı eksik ve noksan sıfatla niteleme hem de ayeti tam tersi manaya gelecek şekilde okuma olduğundan küfrü gerektirdiği ifade edilmiştir.

Altıncısı; *Aynı surede* (3/67.) (11a) “*Değildi.*” diye durup “*İbrahim yahudi idi.*” diye başlarsa *kâfir olur.*

Âl-i İmrân suresi 3/67. ayetlerin meali; “İbrâhim ne yahudi ne hıristiyan idi; bilâkis o, tek Allah'a inanıp boyun eğmiş birisiydi, müşriklerden de değildi.”dir. Bu ayet, Hz. İbrahim'in Allah'ın peygamberi olduğunu, Yahudi ve Hıristiyan olmadığını net bir şekilde ifade ederken, kasıtlı olarak Hz. İbrahim'in Yahudi veya Hıristiyan olduğunu söyleyecek şekilde ayeti okumanın küfrü gerektirdiği ifade edilmiştir. Hz. İbrahim'in Yahudi veya Hıristiyan olduğunu söyleyenler Yahudi ve Hıristiyanlardı. Halbuki Yahudilik ve Hıristiyanlık Hz. İbrahim'in vefatından sonra ortaya çıkmıştı. Kendi tahrif olmamış kitaplarında da Hz. İbrahim'in Hanif olduğu yazılıydı. Bu gerçeği itiraf ettiklerinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) doğruluğunu, vahiy aldığını -çünkü bu bilgiyi ancak vahiyle bilebilir- itiraf etmiş olacaklarından buna yanaşmayıp, Hz. İbrahim'in Yahudi veya Hıristiyan olduğu iddialarına devam ettiler. İşte Allahu Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'de bildirmiş olduğu bu hakikatin tersine Hz. İbrahim'in Yahudi ve Hıristiyan olduğunu ifade edecek şekilde okumak, Kur'an'ın ifade ettiği manayı inkar ve değiştirme olduğundan küfür olarak zikredilmiştir.

Yedincisi; *Aynı surede* (3/191.) (12a) “*Rabbimiz (yarat)madın.*” diye durup “*Bunu boş yere yarattın.*” diye başlarsa *kâfir olur.*

Âl-i İmrân suresi 3/191. ayetin meali; “...Rabbimiz sen bunu boş yere yaratmadın.”dır. Zikredildiği gibi yanlış yerde durarak okunduğunda Allah'a boş/anlamsız iş yapma isnad edildiğinden, bu

da Allah için muhal olduğundan, Allah'ın zatına layık olmayan şeyi Ona isnad edecek şeklindeki kasıtlı okuyuşun küfrü gerektirdiği ifade edilmiştir.

Sekizincisi; *Nisâ suresinde* (4/171.) (13a) “O, olmasından münezzehdir.” diye durup “Onun Çocuğu vardır.” diye başlarsa kâfir olur.

Nisâ suresi 4/171. ayetin meali “O çocuğu olmaktan münezzehdir.”dir. İfade edildiği gibi bir okuyuş daha önce de zikredildiği üzere Allah'a çocuk isnad etmek anlamına gelir ki bunun küfür olduğu açıktır.

Dokuzuncusu; *Mâide suresinde* (5/18.) (14a) “Yahudi ve hıristiyanlar dedi ki.” diye durup “Biz Allah'ın oğullarıyız.” diye başlarsa kâfir olur.

Mâide suresi 5/18. ayetin meali “Yahudi ve hıristiyanlar ‘biz Allah'ın oğulları ve sevgili kullarıyız.’ dediler.” şeklindedir. Manayı bozacak şekilde yanlış yerde durarak okumak, Yahudi ve Hıristiyanların Allah'ın oğulları olduğu manasına gelecek şekilde okumak daha önce açıklandığı üzere küfür olarak ifade edilmiştir.

820 | db

Onuncusu; *Aynı surede* (5/64.) (15a) “Yahudiler dedi ki.” diye durup “Allah'ın eli bağlanmış.” diye başlarsa kâfir olur.

Mâide suresi 5/64. ayetin meali “Yahudiler Allah'ın eli bağlanmışdır, dediler.” şeklindedir. Zikredilen yanlış okuyuş şeklinde Yahudilerin sözünü onların sözü olmaktan çıkararak sanki bu kanaat doğruymuş gibi bir mana ifade etmektedir. Bu ayette Yahudilerin sözlerinden haber verilerek onların yalan söyledikleri ifade edilmektedir. Ayette zikredilen deyimsel ifadenin manası Allah'a cimrilik atfetmektir. Halbuki Allah Teala ayetin devamında cömertliğini yine deyimsel bir ifade ile “Aksine Onun iki eli de açıktır.” diyerek ifade etmektedir.²³ Allah'ın belirttiği bu durumun aksine zatına layık olmayan cimriliği Ona Yahudilerin yaptığı gibi atfederek okumanın, kasıtlı olduğunda, küfrü gerektireceği belirtilmiştir.

On birincisi; *Aynı surede* (5/73.) (16a) “Andolsun diyenler kâfir oldular.” diye durup “Allah için üçüncüsüdür.” diye başlarsa kâfir olur.

²³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 3/551.

Mâide suresi 5/73. ayetin meali “Andolsun, Allah için üçüncüsüdür diyenler kâfir oldular.”dır. Allah ayet-i kerimede kendisine için üçüncüsüdür, diyenlerin kâfir olduğunu belirtmişken, bu manaya gelecek şekilde başlayarak okumanın küfür olduğu açıktır. Allah bir ve tekdir, onun eşi benzeri ve ortağı yoktur. Her kim bunun aksine bir şeye inanırsa kâfir olur.

On ikincisi; *Aynı surede* (5/116.) (17a) “*Sen insanlara dedin.*” diye durup “*Allah’ı bırakarak beni ve annemi iki ilah edinin.*” diye başlarsa kâfir olur.

Mâide suresi 5/116. ayetin meali “Sen mi insanlara, Allah’ı bırakarak beni ve annemi iki ilah edinin, dedin.” şeklindedir. Önceki ayet-i kerimede Allah’ın bir tek olduğu, eşi benzerinin ve ortağının olmadığı buna inanmanın küfür olduğu açıkça ifade edilmişti. Bu ayet-i kerimede yanlış başlama ile Allah’ın peygamberi Hz. İsa’nın kendisi ve annesini Allah yerine ilah edinmelerini söylediği şekilde okumak küfür gerektirir. Çünkü bu hem peygamberlerin ismetine yakışmaz hem de ayetin devamında Hz. İsa’nın “Seni bütün eksiklerden uzak tutarım.” sözüne de ters düşmektedir. Allah’ın, devamında bildirmiş olduğu, Hz. İsa’nın böyle şeyleri söylemeyeceğini ifade eden sözüne zıt manada okumak, ayetin bütünüyle çeliştiğinden küfür olarak ifade edilmiştir.

On üçüncüsü; *En’âm suresinde* (6/101.) (18a) “*O göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Nasıl olabilir?*” diye durup “*Onun çocuğu vardır.*” diye devam etse kâfir olur.

En’âm suresi 6/101. ayetin meali “O göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Onun eşi olmadığı halde nasıl çocuğu olabilir.”dir. Zikredilen yerden başlayarak okumada Allah’a çocuk izafe etme olduğundan, kasden bu manaya gelecek şekilde okumanın küfür olduğu açıktır. Nitekim İmam Mâtürîdî Mâide suresi 5/17. ayetin tefsirinde; “Allah, Meryem oğlu Mesih’in kendisidir.” diyenlerin şüphe ve cehaletten değil inat ve büyüklenmeden dolayı inkar ettiklerini, çünkü Hz. İsa’nın Hz. Meryem’in oğlu olduğunu kabul etmenin, daha büyük olan annesi dururken ondan daha küçük olan oğlunu ilah kabul etmek anlamına geleceğini, bunun da ancak inat ve büyüklenmeden kaynaklanan mantıksız bir şey olduğunu, söylemek-

tedir. Yani Allah'a bu şekilde çocuk isnad etmenin inat ve büyüklemeden kaynaklanan bir küfür olduğunu belirtmektedir.²⁴

On dördüncüsü; *Aynı surede (6/151.) (1b) "De ki gelin size Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım. -mamanınızı." diye durup "Ona bir şeyleri ortak koşmanızı..." diye okursa kâfir olur.*

En'âm suresi 6/151. ayetin meali "De ki gelin size Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın." şeklindedir. Allah'ın kendine ortak koşmayı haram kıldığı ayeti, Ona ortak koşmayı emredecek şekilde kasden okumak küfürdür.

On beşincisi; *Tevbe suresinde (9/30.) (2b) "Yahudiler dediler ki." diye durup "Üzeyr Allah'ın oğludur." diye başlarsa,*

On altıncısı; Aynı şekilde "Mesih Allah'ın oğludur." diye başlarsa kâfir olur.

Tevbe suresi 9/30. ayetin meali "Yahudiler 'Üzeyr Allah'ın oğludur,' dediler. Hıristiyanlar da 'Mesih Allah'ın oğludur,' dediler." şeklindedir. Bu ayet-i kerimede Allah'a çocuk isnad eden Yahudi ve Hıristiyanların sözünü, kasıtlı olarak sanki Allah Üzeyr ve İsa Peygamberleri çocuk edinmiş gibi okumak, Allah'a çocuk isnad etmek küfürdür. Nitekim İmam Mâtürîdî tefsirinde "Peygamberlerden birinin kadrini ve mertebesini indirenin küfürde olduğu gibi onları kadir ve kıymetlerinin üzerlerine çıkaranların da küfürde olduğunu" belirtmektedir.²⁵

On yedincisi; *aynı surede (9/90.) (3b) "O kimseler oturdular." diye durup "Allah'a yalan söylediler..." diye başlarsa (kâfir olur.)*

Tevbe suresi 9/90. ayetin meali "Bedevîlerden mazeret ileri sürenler, kendilerine izin verilsin diye geldiler. Allah'a ve Resûlüne yalan söyleyenler ise oturup kaldılar. Onlardan kâfir olanlara elem dolu bir azap isabet edecektir." şeklindedir. Kasden yanlış okunduğunda, Allah ve Resûlüne yalan söyleyenlerden (bir kıraate göre inanmayanlardan) kâfir olanlara azap isabet edecek, manasına gelir. Allah ve Resûlünü yalan söyleyerek kandırmaya çalışanların tamamı kâfirdir bir kısmı değil. Bu yüzden bu şekilde okumanın küfrü gerektireceği ifade edilmiştir.

²⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 3/486.

²⁵ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 3/488.

On sekizincisi; *Yûnus suresinde* (10/62.) (4b) “Bilesiniz ki Allah dostlarına yoktur.” diye durup “Korku onlarıdır.” diye başlarsa kâfir olur.

Yunus suresi 10/62. ayetin meali “Bilesiniz ki Allah dostlarına hiçbir korku yoktur...” şeklindedir. Bu ayet yanlış okunduğunda Allah’ın bildirdiğinin tam aksi mana ortaya çıkmaktadır.

On dokuzuncusu; *Hud suresinde* (11/31.) (5b) “De ki hayır.” diye durursa “Size Allah’ın hazineleri yanımdadır, diyorum.” diye başlarsa kâfir olur.

Hûd suresi 11/31. ayetin meali “Size ben Allah’ın hazineleri yanımdadır, demiyorum...” şeklindedir. Ayet yanlış okunduğunda Hz. Peygamber’e (s.a.v.) söylediğinin tam aksi bir söz söyletirilmiş olur. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Allah’ın kendisine söylemesini emrettiği şeyin aksini söylediği şekilde kasden yanlış okuma küfrü gerektireceği belirtilmiştir.

Yirmincisi; *aynı surede* (11/31. devamı) (6b) “Ve, hayır.” diye durup “Gaybı bilirim.” diye başlarsa kâfir olur.

Hûd suresi 11/31. ayetin zikredilen kısmının meali “Gaybı da bilmem.” şeklindedir. Kasden yanlış durulduğunda anlam, gaybı bilirim, şeklinde olmaktadır ki gaybı yalnız Allah bilir. Hz. Peygamber’e (s.a.v.) yalnızca Allah’ın bileceğini belirttiği gayb konusunda, kendisinin de bileceği şeklindeki okumanın küfrü gerektireceği belirtilmiştir. Bu okuyuş ayetin ifade ettiği manaya zıt bir anlam kazandırmaktadır.

Yirmi birincisi; *Yûsuf suresinde* (12/9.) (7b) “Babamız apaçık bir dalalet içindedir.” diye durup, “Yûsufu öldürün.” diye başlarsa namazı bozulur.

Yusuf suresi 12/8-9. ayetlerde Yusuf’un kardeşlerinin, babaları Yakub’un kendileri güçlü ve kalabalık bir topluluk olmalarına rağmen zayıf olan Yusufu kendilerine tercih etmesi hususunda yanılığa düştüğünü söylemelerinden sonra, bu durumu düzeltmek için Yusuf’tan kurtulma planı yaparken içlerinden birinin “Yusufu öldürün.” teklifiyle, olay anlatılmaktadır. Ayet başlangıcı olan bu okuyuş, itikadi bir mesele içermemesi nedeniyle küfrü gerektiren bir durum olarak değerlendirilmemiştir. Ama Allah’ın peygamberi Hz. Yusufu öldürme emrini ifade eden okuyuş, haksız yere can almayı

haram kılan dinimizin anlayışına ve ayetin ifade ettiği manaya ters bir anlam ortaya çıkardığından namazı bozacağı belirtilmiştir.

Yirmi ikincisi; *R'ad suresinde* (13/16.) (8b) “*Olur mu?*” diye durup “*Görenle kör ayındır.*” diye devam ederse *kâfir olur.*

Yirmi üçüncüsü; *Aynı şekilde ondan sonra* “*Karanlıklarla aydınlık bir olur.*” diye okursa *kâfir olur.* Bunun benzeri *Kur'an'da* çoktur.

R'ad suresi 13/16. ayeti kerimenin meali: “Hiç körle gören bir olur mu? Karanlıkla aydınlık bir olur mu? de.” şeklindedir. Ayet-i kerimede Allahu Teala “Gerçeği gösteren bunca delili görmeyen müşrikleri köre, görüp ibret alan müminleri gören kimseye, küfür ve cehaleti karanlıklara, ilim ve imanı da aydınlığa benzetmiştir.” Yanlış başlangıçla okuma müşrikle mü'mini, küfür ve cehaletle ilim ile imanı aynı görmeyi ifade etmektedir ki bu ayetin ifade ettiği mananın tam zıddını ortaya koymaktadır. Mü'min ile kâfiri, iman ile küfrü bir görmenin küfür olarak belirtilmiştir.

824 | db

Yirmi dördüncüsü; *İbrahim suresinde* (14/22.) (10b) “*...Siz de beni kurtaramazsınız.*” diye durup “*Ben inkar ettim.*” diye başlarsa *kâfir olur.*

İbrahim suresi 14/22. ayet-i kerimede şeytanın kendisine uyararak yoldan çıkanlara karşı sözleri şöyle ifade edilmektedir: “Allah size hak vaadi vaad buyurdu, ben de bir vaad yaptım size yalan çıktım, mamafih benim size karşı bir sultam yoktu, ancak sizi davet ettim siz de bana icabet ettiniz, o halde beni ayıplamayınız nefislerinizi ayıplayınız, ben sizi kurtaramam, siz de beni kurtaramazsınız, ben sizin bundan evvel beni (Allah'a) şerik koşmanızı tanımadım.” Bu ayette küfre sebep olarak zikredilen yerde, Secavandî'ye göre vakıfları gösteren mushaflarda, vakf-ı mutlak olduğunu gösteren ط işaretidir. Bu işaret bulunan kelimede vakf yapıp, mâkablinden almadan, mâbadine devam etmek güzel olur. Vakf yapılması evlâ olmakla birlikte vasl da yapılabilir. Yani Secavendî'ye göre durulup yeniden başlanmasında bir mahsur bulunmamakta hatta daha uygun görülmektedir. Mana bakımından bakıldığında şeytanın kendisinin Allah'a ortak koşanlara karşı, bu ortak koşmalarını inkar ettiğini ifade ettiği sözünün, -velev ki şeytanın yalan söylediği düşünülse bile- bu şekilde okuyanın küfrünü gerektirecek bir durum olduğunun ifade edilmesi, düşündürücüdür. Diğer taraftan “inkar ettim.” lafızıyla başlamak sözü söyleyenden ayırdığı için bu şekilde okuyanın kasdında inkar varsa küfre sebep olabilir. Aksi takdirde

bağlam düşünüldüğünde şeytanın sözünü bu şekilde okumak küfrü gerektirmez.

Yirmi beşincisi; *Aynı surede (14/10.) (11b) "Peygamberleri onlara, Allah hakkında mı var? dedi" diye durup "Gökleri ve yeri yaratması şüphelidir." diye devam ederse kâfir olur.*

İbrahim suresi 14/10. ayetin meali "Peygamberleri onlara gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe mi var, dedi." şeklindedir. Ayetten anlaşılacağı üzere peygamberlerinin bu sorusunu, Allah'ın yaratmasında şüphe olduğunu ifade edecek şekilde okumanın küfür olduğu belirtilmiştir.

Yirmi altıncısı; *Hicr suresinde (15/6.) (13b) "Ey kendisine zikir indirilen kimse, dediler." diye durup "Sen mutlaka mecnunsun." diye devam ederse kâfir olur.*

Hicr suresi 15/6. ayetin meali "Dediler ki; Ey kendisine zikir indirilen kimse, sen mutlaka mecnunsun." şeklindedir. Bu ayet-i kerimede Peygamberimize (s.a.v.) Kur'an indirilmesi karşısında inkarcıların Ona mecnun dediği bildirilmektedir. Peygamberimize bu şekilde ithamlarda bulunanlar ancak kâfirlerdir. Dolayısıyla kasden bu manayı ifade edecek şekilde başlayarak okuma küfür olarak ifade edilmiştir.

Yirmi yedincisi; *Nahl suresinde (16/51.) (14b) "Allah, edinmeyin dedi." diye durup "İki ilah vardır." diye başlarsa kâfir olur.*

Nahl suresi 16/51. ayetin meali "Allah, iki ilah edinmeyin, dedi." şeklindedir. Bu ayeti iki ilah olduğu şeklinde kasıtlı okumak elbette küfrü gerektirir.

Yirmi sekizincisi; *Aynı surede (16/37.) (15b) "Şüphesiz ki Allah yapmaz." diye durup "Saptırdığı kimseyi hidayete ulaştırır." diye başlarsa kâfir olur.*

Nahl suresi 16/37. ayetin meali "Şüphesiz ki Allah saptırdığı kimseyi hidayete iletmez." şeklindedir. Kasıtlı olarak yanlış okuma, ayeti ifade ettiği manaya zıt bir anlama gelecek şekilde okumadır. Ve Allah'ın sapıtırdığı kimseleri hidayete ulaştırdığı manasına gelecek şekilde okuma küfür sayılmıştır.

Yirmi dokuzuncusu; *Beni İsrail (İsra) suresinde (17/40.) (16b) "Rabbimiz erkek çocuklarını size seçip ayırdı mı?" diye durup, "Meleklerden kız çocuk edindi." diye başlarsa kâfir olur.*

Beni İsrail (İsra) suresi 17/40. ayetin meali “Rabbimiz erkek çocuklarını size seçip ayırdı da (kendisine) meleklerden kız çocukları mı edindi? Gerçekten çok büyük söz söylüyorsunuz.” şeklindedir. Görüldüğü üzere ayette bu sözü söyleyenler kınanmakta ve söylediklerinin asılsız olduğu belirtilmektedir. Küfrü gerektiren kasıtlı okuyuşta Allah’a çocuk isnad etme vardır ki bu da küfürdür. Çünkü Allah çocuk edinmekten münezzehtir, bütün her şeyi O yaratmıştır.

Otuzuncusu; *Kehf suresinde* (18/4.) (17b) “*Diyenleri uyarmak için.*” diye durup “*Allah çocuk edindi.*” diye başlarsa *kâfir olur.*

Kehf suresi 18/4. ayetin meali “...Allah çocuk edindi diyenleri uyarmak için dosdoğru kitap gönderdi.” şeklindedir. Yanlış okuma bir önceki ayette olduğu gibi Allah’a çocuk isnad etme manasını ihtiva ettiğinden kasıtlı okunduğunda küfrü gerektirir.

Otuz birincisi: *Nûr suresinde* (24/35.) (18b) “*Mübarek bir zeytin ağacı, değildir.*” diye durup “*Doğuya aittir.*” diye başlarsa *kâfir olur.*

826 | db

Nûr suresi 24/35. ayetin meali şöyledir; “...Mübarek bir ağaçtan; ne doğuya ne de batıya ait olmayan zeytin ağacından tutuşturulur.” İmam Mâtürîdi bu ayetin tefsirinde ayette geçen nurun Hz. Peygamber’in nuru olduğunu, bu nurun kaynağının ise Hz. İbrahim olduğunu, doğuya ve batıya ait olmamakla da Hz. İbrahim’in Yahudi ve Hıristiyan olmadığına kastedildiğini söylemektedir. Çünkü Hıristiyanlar doğuya, Yahudiler ise batıya yönelmektedirler.²⁶ Bu tefsire göre zikredilen şekilde kasıtlı okuyuş -doğuya aittir okuyuşu- Hz. İbrahim’in Hıristiyan olduğunu ifade eder. Böyle bir sözün neden küfrü gerektirdiğinin açıklaması yapılmıştı.

Otuz ikincisi: *Furkan suresinde* (25/60.) (18b-1a) “*Rahmân’a secde edin.*” diye durur ve “*Rahmân nedir?*” diye başlarsa *kâfir olur.*

Furkan suresi 25/60. ayetin meali “Onlara Rahman için secde edin dendiğinde, Rahman nedir? derler.” şeklindedir. Ayetten anlaşıldığı üzere inkarcıların, Rahman nedir? sorusu Allah’ı inkar etmek üzere sordukları inkârî bir sorudur. Zikredildiği şekilde yanlış okuma onların bu inkar sözlerini içerdiğinden, kasıtlı olduğunda küfrü gerektirmektedir.

²⁶ Mâtürîdi, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 7/563.

Otuz üçüncüsü; Şu'arâ suresinde (26/23.) (2a) "Fıravun dedi ki." diye durup "Alemlerin Rabbi nedir?" diye başlarsa kâfir olur.

Şu'arâ suresi 26/23. ayetin meali "Fıravun alemlerin Rabbi nedir? dedi." şeklindedir. Burada Fıravun, Hz. Musa'nın, Rabbinin kendisine hüküm ve hikmet verip peygamber kıldığını söylemesi üzerine bu soruyu sormuştur. Dolayısıyla alemlerin Rabbi olan Allah'ı tanımadığını ifade edecek şekilde kasıtlı okuma küfrü gerektirir.

Otuz dördüncüsü; Kasas suresinde (28/38.) (3a) "Ey Haman." diye durursa ve "Bana bir kule yap. Belki Musa'nın tanrısına muttali olurum." diye başlarsa kâfir olur.

Kasas suresi 28/38. ayetin meali "Ey Haman bana bir kule yap ki, belki Musa'nın Rabbine muttali olurum." şeklindedir. Bu ayette Fıravun ilahlık iddiasında bulunduğundan Hz. Musa'nın belirtmiş olduğu yaratıcıyı insan gibi tasavvur etmiş ve ona mekan atfederek, onun gökte olduğunu düşünmüş ve ona ulaşarak öldürmek için vezirinden bir kule yapmasını istemiştir. Ayet zikredildiği gibi başlayarak okunduğunda, Fıravun'un sözü, okuyanın sözü olur. Bu da Fıravun'un yaptığı gibi Allah'a ulaşmak için bir kule inşa edilmesini istemek anlamına gelir ki her kim Allah'ın uluhiyyet vasıflarına uymayan bir şeyi O'na atfederse kâfir olur.

db | 827

Otuz beşincisi; Yâsîn suresinde (36/52.) (4a) "Vay başımıza gelenler. Bizi bu yattığımız yerden kaldıran kim?" diye durup "Rahman vaad etmedi." diye başlarsa kâfir olur.

Yâsîn suresi 36/52. ayetin meali "Vay başımıza gelenler. Bizi yattığımız yerden kim kaldırdı? Rahmanın vaad ettiği işte bu." şeklindedir. Kasden belirtildiği gibi okunduğunda Allah'ın vaad ettiği yeniden diriltmeyi vaad etmemesi gibi bir mana ortaya çıkmaktadır ki Allah asla vaadinden dönmez. Bu manaya gelecek bir kasıtlı okumanın küfrü gerektirdiği ifade edilmiştir.

Otuz altıncısı; Saffât suresinde (37/151.) (5a) "Muhakkak ki onlar sırf kendi uydurmaları olarak diyorlar." diye durup "Allah çocuk sahibi oldu." diye başlarsa kâfir olur.

Saffât suresi 37/151. ayetin meali "İyi bilin ki onlar, sırf kendi uydurmaları olarak Allah çocuk edindi, diyorlar." şeklindedir. Kasıtlı olarak yanlış başlangıç Allah'ın çocuk edindiği manasını ifade etmektedir ki buna inananın kâfir olduğu açıktır.

Otuz yedincisi; *Sâd suresinde* (38/4.) (6a) “*Kâfirler dedi.*” diye durup “*Bu sihirbaz ve tam bir yalancıdır.*” diye başlarsa *kâfir olur.*

Sâd suresi 38/4. ayetin meali “...Kâfirler, bu sihirbaz ve tam bir yalancıdır, dediler.” şeklindedir. Allah’ın peygamberine sihirbazlık ve yalancılık iftirası küfrü gerektirir. Nitekim ayet bu sözü kâfirlerin söylediğini bildirmektedir. Öyleyse kasıtlı olarak bu manaya gelecek şekilde okuma küfrü gerektirir.

Otuz sekizincisi; *Zümer suresinde* (39/8.) (7a) “...*Daha önce yalvardığını (unutur) ve kılar.*” diye durup “*Allah için eşler vardır.*” diye başlarsa *kâfir olur.*

Zümer suresi 39/8. ayetin meali “Daha önce Ona yalvardığını unutur ve Allah’a eşler koşar...” şeklindedir. Ayeti Allah’a eş koşma manasına gelecek şekilde kasıtlı okumak küfrü gerektirir.

Otuz dokuzuncusu; *Mü’min suresinde* (40/24.) (9a) “*Firavun’a Haman’a ve Karun’a, ... dediler.*” diye durup “*Bu çok yalancı bir sihirbazdır.*” diye başlarsa *kâfir olur.*

828 | db

Mü’min suresi 40/24. ayetin meali “Firavun’a, Hâmân’a ve Kârûn’a gönderdik. Onlar ise, bu çok yalancı bir sihirbazdır, dediler.” şeklindedir. Firavun, Hâmân ve Kârûn’un, Hz. Mûsâ’yı ve getirdiği mucizeleri inkar sadedinde söyledikleri, yalancı ve sihirbaz ifadeleriyle başlamak küfürdür. Bu şekilde başlayarak okuma hem Allah’ın gönderdiği peygamberi hem de Kur’an’da anlatılanları inkar olduğundan küfürdür.

Kırkıncısı; *Aynı surede* (40/41-42.) (10a) “*Ve beni ateşe çağırıyorsunuz. Beni ... çağırıyorsunuz.*” diye durup “*Allahı inkar etmem ve Ona şirk koşmam için.*” diye devam ederse *kâfir olur.*

Mü’min suresi 40/41-42. ayetin meali “...Ben sizi kurtuluşa çağırıyorum, siz ise beni ateşe çağırıyorsunuz. Siz beni Allah’ı inkar etmeye ve hakkında hiçbir bilgim olmayan şeyleri ona şirk koşmaya çağırıyorsunuz.” şeklindedir. Allah’a şirk koşma ve onu inkar manasını ihtiva ettiğinden, bu şekilde başlayarak okuyuş küfür olarak ifade edilmiştir.

Kırk birincisi; *Aynı surede* (40/26.) (11a) “*Firavun ... dedi.*” diye durup “*Bırakın beni Mûsâ’yı öldüreyim. Rabbini yardıma çağırın.*” diye devam ederse *kâfir olur.*

Mü'min suresi 40/26. ayetin meali "Firavun dedi ki bırakın beni Mûsâ'yı öldüreyim. (Faydası olacaksa) Rabbini çağırın." şeklindedir. Ayeti Firavunun Hz. Mûsâ'ya, Allah'ın yardımı olmayacağı şeklindeki inkarını ifade edecek şekilde kasıtlı okuma inkarı gerektirir.

Kırk ikincisi; *Hâmîm Secde suresinde* (41/22.) (13a) "*Fakat siz ... sanyordunuz.*" diye durup "*Yaptıklarınızın çoğunu Allah bilmez.*" diye başlarsa *kâfir olur.*

Hâmîm Secde suresi 41/22. ayetin meali "Fakat yaptıklarınızın çoğunu Allah'ın bilmediğini sanyordunuz." şeklindedir. Kasden belirtildiği şekilde yanlış okuma Allah'ın ilmine nâkîsa getirmek manasında olduğundan, Allah'ın zat veya sıfatlarında Ona layık olmayan şeylere inanmak küfür olarak addedilmiştir.

Kırk üçüncüsü; *Tûr suresinde* (52/23.) (14a) "*Orada kadeh alır verirler, ... yoktur.*" diye durur ve "*Orada saçmala vardır.*" diye devam ederse *kâfir olur.*

Tûr suresi 52/23. ayetin meali "Orada kadeh alır verirler ama o içecek saçmalamaya yol açmaz..." şeklindedir. Ayeti zikredildiği gibi kasden okuma Allahu Teâlâ'nın bildirmiş olduğunun aksine cennet içeceğinin insanda saçmalama ve günaha yol açacağı manasını ifade eder. Ahiret hayatı ve ahvali ile ilgili bilgileri bizler Allah'ın bildirmesi ile bilebiliriz. Allah'ın kitabında bize bildirmiş olduğu ahiret ahvaline dair hususlarda Onun bildirdiğinin aksi şekilde inanmayı ortaya kayacak şekilde okuma küfür olarak ifade edilmiştir.

Kırk dördüncüsü; *Aynı şekilde Vâkıa' suresinde* (56/43-44.) (15a) "*Kara duman gölgesindedirler, ... değildir.*" diye durup "*Serindir...*" diye başlarsa *kâfir olur.*

Vâkıa' suresi 56/43-44. ayetlerin meali "Serin ve rahatlatıcı olmayan bir kara duman gölgesindedirler." şeklindedir. Diğer ayette cennetliklere verilen nimetin yanlış tasviri nasıl söz konusu olmuşsa, bu ayette de cehennemliklerin azabı, kasden bu şekilde okunduğunda, yanlış biçimde tasvir edilmiş olmaktadır. Cehennemliklere serinliğin olmadığı bildirilmişken, zikredildiği gibi ahiret ahvalinde anlatılanın aksine itikadın küfrü gerektireceği belirtilmiştir.

Kırk beşincisi; *Haşr suresinde* (59/16.) (16a) "...*Hani insana demişti.*" diye durursa ve "*inkar et.*" diye başlarsa *kâfir olur.*

Haşr suresi 59/16. ayetin meali "...Hani o (şeytan) insana inkar et, der..." şeklindedir. Şeytanın sözü olan "inkar et" lafzını bağlamından kopararak muhatabına kendi sözüymüş gibi, kasden yanlış okumanın küfrü gerektirdiği ifade edilmiştir. Burada bu sözü kasıtlı olarak söyleyen şeytanın insanı sapıttırmadaki rolünü üstlenmiş olmaktadır.

Kırk altıncısı; *Cuma suresinde* (62/10.) (17a) "Zikredin." diye durup "Çok Allah." diye devam ederse kâfir olur.

Cuma suresi 62/10. ayetin meali "Allah'ı çok zikredin." şeklindedir. Burada kasıtlı olarak birden fazla ilah manasına gelecek şekilde yanlış okumanın, yani şirke düşürecek tarzda okumanın küfür olduğu belirtilmiştir.

Kırk yedincisi; *Nûn suresinde* (68/51.) (18a) "Derler." diye durup "Şüphesiz yok o delidir." diye devam ederse kâfir olur.

Nûn suresi 68/51. ayetin meali; "Şüphesiz yok o delidir." derler." şeklindedir. Ayet-i kerimede kâfirlerin Kur'ân-ı Kerîm'i işittiklerinde söyledikleri söz anlatılmaktadır. Kasden kâfirlerin sözünü kendi sözü gibi söyleyecek şekilde okumak küfür olarak belirtilmiştir. Kâfirler peygamberimizi delilik, kahinlik, sihirbazlık gibi şeylerle itham ederek Kur'ân'ı inkar etmişlerdir. Onların inkarlarına dayanak yaptıkları vehim ve iftiralarına uygun okumanın küfrü gerektirdiği aşıkardır.

Kırk sekizincisi; *Naziât suresinde* (79/24.) (19a) "Dedi." diye durup "Ben sizin en yüce Rabbinizim." diye devam ederse kâfir olur.

Naziât suresi 79/24. ayetin meali "Ben sizin yüce Rabbinizim, dedi." şeklindedir. Firavun'un ilahlık iddiasında bulunduğu bu sözünü onun iddiasını kendi sözü gibi söyleyerek kasden okuma ilahlık iddiasında bulunma anlamına geleceğinden küfür olarak ifade edilmiştir.

Kırk dokuzuncusu; *Duhâ suresinde* (93/2-3.) (1b) "Sükûna erdiğinde geceye, değil." diye durup "Rabbin seni terk etti." diye başlarsa kâfir olur.

Duhâ suresi 93/2-3. ayetlerin meali "Sükûna erdiği zaman geceye yemin ederim ki Rabbin seni terketmedi." şeklindedir. İmam Mâtürîdî bu ayetlerin sebab-i nüzulü olarak iki olay zikretmektedir. Birincisinde, Hz. Peygamber'e (s.a.v) bir şey sorulduğu veya ondan

bir şey istendiği, Onun da inşallah demeden yarın yaparım dediği, bunun üzerine günlerce vahyin kesildiği ve gelmediği, müşriklerin de “Rabbi onu terk etti ve darıldı.” dedikleri aktarılmaktadır. İkinci-sinde ise vahyin gecikmesi üzerine Peygamberimizin (s.a.v.) çektiği sıkıntıyı gören Hz. Hatice “Ben Rabbinin sana gücendiğini ve terk ettiğini sanıyorum.” demiştir. İmam Mâtürîdî ikinci görüşün muhtemel olmadığını çünkü Hz. Hatice'nin ve inançlı hiçbir mü'minin bu sözü söylemeyeceğini çünkü Allah'ın peygamberlerinden hiçbirini terk etmeyeceğini bildiklerini ifade etmektedir.²⁷ Yani İmam Mâtürîdî bu sözü ancak kâfirlerin söyleyebileceğini belirtmektedir. Bu nedenle de onların söylediği sözü kendi sözü olacak şekilde kasıtlı okuma, küfür olarak nitelendirilmiştir.

Ellincisi; “Sana darılmadı da.” (ayeti) (93/3) (2b) aynı şekildedir. Yani bu ayeti “Darıldı.” diye okumak ta küfürdür. Çünkü bu söz öncekiyle birlikte inkarcıların sözüdür.

Elli birincisi; *Mâûn* suresinde (107/4.) (2b) “fe” diye durup “Yazıklar olsun o namaz kılanlara.” diye başlarsa kâfir olur.

Mâûn suresinde yetimi itip kakan, yoksulu doyurmaya teşvik etmeyen dini yalanlayandan bahsedildikten sonra, namazı kılıp ciddiye almadıkları zikredilmiştir. Dini yalanlayarak ciddiye almadan namaz kılanlar için “yazıklar olsun” ifadesi kullanılmışken, bu ifadeyi öncesinden kopararak mutlak manada Allah'ın emrini yerine getirmek için namaz kılanları da kapsayacak biçimde kasden okumanın küfrü gerektirdiği belirtilmiştir.

Elli ikincisi; *Kâfirûn* suresinde (109/1-2.) (3b) “Kâfirler, hayır.” diye durup “Sizin taptıklarınıza taparım.” diye başlarsa kâfir olur.

Elli üçüncüsü; Aynı surede “Hayır.” diye durup “Ben sizin taptıklarınıza tapıcıyım.” (109/4.) (4b) diye durursa (kâfir olur.) Nisâ suresi 4/43. ayetin tefsirinde İmam Mâtürîdî bu okuyuşun kasıtlı olduğunda küfrü gerektirdiğini, yanlışlıkla okumanın ise namazı bozacağını belirtmiştir.²⁸

Elli dördüncüsü; *İhlas* suresinde (112/4.) (5b) “Olmadı.” diye durup “Onun dengi vardır.” diye başlarsa kâfir olur.

²⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 10/557.

²⁸ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an* 3/189-190.

İhlas suresi 112/4. ayetin meali “Onun hiçbir dengi yoktur.” şeklindedir. Ayeti kasıtlı olarak Allah’a şirk koşacak şekilde okumak küfür olarak ifade edilmiştir.

Risale burada bitmiştir. Devamında şu dua yer almaktadır:

“Allahım, Hz. Muhammed (s.a.s) ve Onun âlinin hepsinin hakkı için, dilimizi küfürden, kalbimizi nifaktan, bedenimizi isyandan koru. Ey Mu’în, ey Raûf, ey Kerîm, ey Rahîm.”

SONUÇ

Risâlede kasden okunduğunda küfrü gerektireceği, yanlışlıkla okunduğunda ise namazı bozacağı ifade edilen ayetler dil yapısı bakımından incelendiğinde, başlıca üç grup altında toplandığı görülmüştür;

Birinci grup ayetler: Olumsuzluk harfinin olumsuz yaptığı kelimeden ayrılmasıyla mananın zıddına dönüştüğü yerlerdir. Mâtürîdî’nin tefsirinde naklettiği rivayette Kâfirûn suresindeki لا harflerinin atılması nasıl manayı bozmuşsa, risalede zikredilen yerlerde de olumsuzluk harflerinde durup, ondan sonraki yerden başlama aynı şekilde manayı bozmaktadır. Mesela Bakara 2/102. ayette “Onlar, Süleyman’ın hükümrânlığı hakkında şeytanların uydurup söylediklerine uydular. Gerçek şu ki Süleyman kâfir olmadı, fakat şeytanlar kâfir oldular...” buyrulmaktadır. ما كفر سليمان ayetindeki olumsuzluk bildiren ما da durup كفر سليمان diye devam etmek, Allah’ın peygamberi Hz. Süleyman’ın kâfir olduğu anlamını vermektedir. Bu gibi yerlere risalede geçen; Âl-i ‘İmran 3/66,191, En‘âm 6/151, Yûnus 10/62, Hûd 11/31, Nahl 16/37,51, Vâkıa 56/43,44, Duhâ 93/2,3, Kâfirûn 109/4, İhlâs 112/4. vb. ayetler örnek verebilir.

İkinci grup ayetler: “Dedi” veya “dediler” ifadesiyle başlayan, ehl-i kitap, kâfirler gibi inanmayanların sözlerini, bu fiillerde durup, sonrasından başlayarak sanki okuyanın sözü gibi aktarma durumunun ortaya çıkardığı mana bozukluğu olan yerlerdir. Mesela Bakara 2/116. ayette “Allah çocuk edindi, dediler.” “dediler” fiilinde durup “Allah çocuk edindi.” diye başlamak inanmayanların sözlerini sanki kendi sözü ve görüşüymüş gibi bir ifade ortaya koymaktadır. Bu gibi yerlere risalede geçen; Bakara 2/111, Âl-i ‘İmran 3/181, Mâide 5/18, Tevbe 9/30, Hicr 15/6, Kehf 18/4, Furkân 25/60, Şu‘arâ

26/23, Sâd 38/4, Mü'min 40/24, Haşr 59/16, Kalem 68/51, Naziât 79/24 vb. ayetler örnek verilebilir.

Üçüncü grup ayetler: Soru edatıyla soru cümlesini ayırıp, hüküm cümlesi anlamının ortaya çıktığı yerler. Mesela İsrâ suresi 17/40. ayette “Rabbimiz erkek çocuklarını size seçip ayırdı da meleklerden kız çocukları mı edindi?” ayetinde soru cümlesinde durup “Meleklerden kız çocukları edindi.” diye başlamak ayetin ifade ettiği manaya zıt bir anlam ortaya çıkarmaktadır. Bu gibi yerlere risalede geçen; Mâide 5/116, En'âm 6/50, Ra'd 13/16, İbrahim 14/10 vb. ayetler örnek verilebilir.

Bunlar haricinde cümlenin anlamı bozacak yerlerden bölünmesi gibi durumlar da zikredilebilir. Buna da Nisâ suresi 4/171. ayette “O çocuğu olmaktan münezzehdir.” “O münezzehdir.” diye durup “Onun çocuğu vardır.” diye başlamak örnek verilebilir.

Bu gibi yerlerdeki yanlış okumanın ortaya çıkardığı anlam bozuklukları ayetlerin ifade ettiği anlamın zıddını ortaya koymaktadır. Bu anlam bozukluklarını da şu şekilde sayabiliriz;

db | 833

Allah'ın zatına sıfatlarına ve uluhiyyetine yakışmayacak; çocuk edinmesi, ortağının olması, fakir olması, boş şeyler yaratması gibi Allah'a imanla ilgili bozuk manalar.

Peygamberlere ve onların ismetine yakışmayacak ve onlar hakkında yanlış bilgiler ortaya çıkaran yanlış okumalar. Mesela Hz. Musa'nın sihirbaz ve yalancı olduğunun söylenmesi, Hz. İbrahim'in Yahudi olduğunun ifade edilmesi, Hz. İsa ve annesinin insanlara Allah'ı bırakıp kendilerini ilah edinmelerini söylemesi, Hz. Peygamber'in (s.a.v.), benim yanımda Allah'ın hazineleri vardır, ben meleşim ve gaybı bilirim gibi yalan sözler söylemesi gibi. Görüldüğü gibi bu manalara gelen yanlış okumalardan peygamber inancına aykırı ifadeler ortaya çıkmaktadır.

İmam Mâtürîdî'nin büyük günah işleyen kimsenin dinden çıkmayacağı görüşü ile, küfrü sebep olacak şekilde kasden yanlış okumanın okuyanı kâfir yapacağı görüşü arasında bir zıtlık söz konusu değildir. Birinci husus amelle, ikinci husus ise imanla ilgilidir. İmam Mâtürîdî'ye göre iman kalbin işi olduğundan Kur'ân-ı Kerim'de açık bir şekilde bildirilen, Allah'ın zatı, Peygamberler ve risalet görevleri, müşrikler ve ehl-i kitabın yanlış olduğu için eleştirilen inançları vb.

hususlarda, Kur'ân'ın beyanına zıt bir inanca sahip olmanın küfrü gerektirdiğini söylemesi görüşlerine uygunluk arz etmektedir.

Bu risalenin görüş itibarıyla İmam Mâtürîdî'ye ait olduğunu söylemek en isabetli tercih olarak karşımıza çıkmaktadır.

Risalenin inceleme fırsatını bulduğumuz nüshalarını iki grup altında toplamamız mümkündür. Birinci gruptaki risalelerde, bu risalenin İmam Mâtürîdî'ye ait olduğu söylendikten sonra yanlışlıkla okunduğunda namazı bozacağı ve kasden okunduğunda okuyanın kâfir olacağı belirtilen yerlerin 52 tane olduğu zikredilmiştir. İkinci gruptaki risalelerde ise bu sayı 83 olarak belirtilmiştir. Birinci gruptaki risaleler; Süleymaniye kütüphanesi; Hacı Mahmut Efendi 00892-002, Şehit Ali Paşa 02790-008, İzmir 00788-003 numaralı risalelerle, Afyon Gedik Ahmed Paşa 17563 numarada kayıtlı risaledir. İkinci gruptaki risaleler ise Süleymaniye kütüphanesi; Reşit Efendi 01029-013 ve Hamidiye 01457-005 numaralarda kayıtlı risalelerle, Hamdan'ın ve Irmak Kaçar'ın incelemiş olduğu risalelerdir.

834| db

Ne var ki her iki gruptaki risalelerde belirtilen ayet sayıları ile verilen örnek sayıları birbirini tutmamaktadır. Hacı Mahmut Efendi 00892-002, Şehit Ali Paşa 02790-008, İzmir 00788-003 numaralı risalelerle, Afyon Gedik Ahmed Paşa 17563 numarada kayıtlı risalelerde 54 örnek verilmiştir. Bu örneklerden Hacı Mahmut Efendi 892/1, Şehit Ali Paşa 2790, numaralarda zikredilen örnekler aynı, İzmir 00788-003 numaralı risalelerle, Afyon Gedik Ahmed Paşa 17563 numarada kayıtlı risalelerde zikredilen örnekler birbiriyle aynıdır. Hacı Mahmut Efendi 00892-002, Şehit Ali Paşa 02790-008, numaralarda zikredilen örneklerden üç tanesi, İzmir 00788-003 numaralı risalelerle, Afyon Gedik Ahmed Paşa 17563 numarada kayıtlı risalelerde zikredilen örneklerden farklıdır.

Bu yerlerin sayısının 83 tane olduğunu ifade eden, Reşit Efendi 01029-013 ve Hamidiye 01457-005 numaralarda kayıtlı risalelerde 54 örnek verilmiş, Hamdan'ın incelediği risalede 55, Irmak Kaçar'ın incelediğinde ise 57 örnek verilmiştir.

Risalelerin başlangıç kısmında farklı sayıların verilmesi, iki farklı kaynaktan gelmiş olabileceğini akla getirmektedir. Verilen örneklerin başlangıçta zikredilen sayıları tutmaması ise müstensihler tarafından yazılırken yapılan hatadan veya yazan kişinin dikkatsizliği ve tasarrufundan kaynaklanmış olabilir.

Bu durum risalenin konu ve fikir bakımından İmam Mâtürîdî'ye ait olmakla birlikte verilen örnekler bakımından bazı tasarruflarda bulunulmuş olunabileceği düşüncesini akla getirmektedir.

Müellif nüshası veya müellife yakın tarihli bir nüsha tarafımızdan tespit edilememiş olduğundan bu farklılığın sebebi tam olarak belirlenememiştir.

Ancak ilk gruptaki risalelerde ifade edilen 52 sayısı esas kabul edilirse bütün risalelerde verilen örnekler bu sayıya ulaşmakta hatta bu sayıyı geçmektedir.

Sonuç olarak bu risalenin İmam Mâtürîdî'nin görüşlerine uygun olmadığı iddiasıyla, ona ait olmadığı görüşü doğru gözükmemektedir. Tam aksine Te'vilâtü'l-Kur'ân'da Nisâ suresi 43. ayette geçen tefsirle birebir uyum halinde olması nedeniyle ona ait olduğu kanaati hasıl olmuştur. Ancak bunu kesin olarak ifade edebilmek için müellif nüshası veya ondan istinsah edilmiş bir nüshaya da şu ana kadar tarafımızdan ulaşılammıştır. Yine de ulaşılan risale nüshalarında, İmam Mâtürîdî'ye atfedilmesi, muhtevasının tefsirine uyması nedeniyle, Risâle fi mâ lâ yecûzü'l-vakfu 'aleyh isimli risalenin İmam Mâtürîdî'nin eserleri arasında zikredilmesi gerektiğinin daha doğru olacağı kanaatine varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Ak, Ahmed. *Mâtürîdî Kaynaklarında Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik*. (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktor tezi, 2006).
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *es-Sühâh*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1998.
- ed-Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân. *el-Müktefâ fi'l-vakfi ve'l-ibridâ'*. thk. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan, Amman: Dâru 'Ammâr, 1422/2001.
- en-Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl. *el-Kat' ve'l-i'tinâf*. thk. Abdurrahman b. İbrahim el-Mâtürîdî, Suudi Arabistan: Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, 1413/1992.
- el-Fihrisü's-şâmil li't-türâsi'l-'Arabîyyi'l-İslâmiyyi'l-mahtût, 'Ulümü'l-Kur'ân Mahtûtâtü't-tecvîd, 1/22-24.
- Hamdan, Ömer Yusuf Abdülganî. "Resâil fi'l-Vukûfi'l-Mefrûda ve beyâni elfâzi'l-küfri fi'l-Kur'âni'l-Kerîm". *Mecelletü Ma'hedi'l-İmâmi's-Şâtibi li'd-dirâsâti'l-Kur'âniyye*, 9, Cemâziyel Ahir, h. 1431.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *en-Neşr fi'l-Kur'âni'l-'Aşr*. thk. Ali Muhammed ed-Debbâğ, Lübnan: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. 'Ali. *Lisanü'l-Arab*. Beyrut: Dâru's-Sadr, 1414/1993.
- Kaçar, İrmak. Vakf ve İbtida Konularında Yazılmış Çağatayca Bir Risale: Celâleddin Otrarî'nin Vukûfu'l-Kur'ân'ı". *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12/30 (2017): 205-242.

- Kayhan Veli. "Vakf ve İbtida İlmi ve Kur'an Tefsirindeki Yeri". *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 10/2 (2006): 293-336.
- Kutlu Sönmez. "Bilinmeyen Yönleriyle Türk Din Bilgini: İmâm Mâtürîdî". *Dini Araştırmalar*, 5/15. (Ocak-Nisan 2003): 5-28.
- Mağribî, Ali Abdülfettah. *İmamu Ehlî's-sünne ve'l-Cemâa Ebû Mansûr el- Mâtürîdî ve ârâuhu'l- kelâmiyye*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 1405/1985.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. thk. Mecdi Baslum, Lübnan: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005.
- Özen Şükrü. "Mâtürîdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 28 (2003): 146-154.
- Sezgin Fuat. *Geschichte des Arabischen Schrifttums (GAS)*. I-IX Leiden: 1967-84.
- Temel Nihat. *Kur'an Kıraatında Vakf ve İbtidâ*. 2. Baskı. İstanbul: MÜİF Vakfı Yayınları, 2009.
- Topaloğlu Bekir. *Kitâbü't-Tevhid Tercümesi*. Ankara: İSAM Yayınları, 2002.
- Ulrich Rudolph. *Mâtürîdî ve Semerkant'ta Ehl-i Sünnet Kelamı*. çev. Özcan Taşçı, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016.

Review and Evaluation of Imam Mâtürîdî's *Risâle fî Mâ lâ Yecûzu'l-Vaqfu 'Aleyh* Tractate

Orhan İYİBİLGİN *

Extended Abstract

The tractate named “*Risâle fî mâ lâ yecûzü'l-vaqfu 'aleyh*” states that stopping inadvertently during the prayer will invalidate the prayer and in some places when stopped on purpose the person praying (salah) will become an infidel. It is also stated by Imam Mâtürîdî that the imaming of anyone who does not know these places is not permissible according to the ijma of scholars. While this treatise is said to belong to Imam Mâtürîdî in some sources, it is stated otherwise in some others. Since it will serve a more accurate understanding of his views, it is very important to reveal whether the treaty (despite its small size) is the work of Imam Mâtürîdî, who is the founder of the Mâtürîdî sect or not. For this reason, firstly, it was determined whether the content of the treatise was in line with the commentary of Imam Mâtürîdî called *Ta'wilâtü'l-Quran*. At the same time, the researches by some authors who made researches on Imam Mâtürîdî were investigated and the bibliography works were checked for whom they were attributed to, and other works on this subject were examined by reaching the manuscripts available in various libraries. The content of the treatise was first examined and its text was identified in Arabic letters, then it was translated into Turkish and evaluated.

Ulrich, one of the advocates of the opinion that it does not belong to him, tries to support this view with the claim that the content of the treatise does not comply with the views of Imam Mâtürîdî. There is no contradiction between Imam Mâtürîdî's view that a person who commits major sins will not fall from the grace and deliberately misreading the pray will make the reader an unbeliever. The first point is about deeds and the second is about belief. According to Imam Mâtürîdî, since the faith is the work of the heart, and contradicting the essence of Allah, the prophets and prophethood duties, polytheists and the beliefs criticising people of the book for being wrong and having a belief that is contrary to the statements of the Quran means blasphemy and these views are in line with his views.

As a matter of fact, Imam Mâtürîdî states in the interpretation of the 43rd verse of the Surah an-Nisa that a person who reads the verses deliberately wrong, without any room for discussion, will be an unbeliever. Thus, it is clearly revealed the statement that a person who devoted to spoil the meaning deliberately will be an unbeliever in the beginning part of the treatise is the opinion of Imam Mâtürîdî. The places where it is said to be unbelievers when

* Assistant Professor, Ordu University, Faculty of Theology, Department of Tafseer, orbilgin@yahoo.com, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-1360-7229>

deliberately stood in the treatise are matters related to faith, as in the verse that is interpreted.

When the verses, which are stated to require blasphemy when read intentionally, and that if read by mistake will invalidate prayer, are examined in terms of language structure, it is seen that they are grouped under three main groups;

The first group of verses: They are the places where the meaning turns into its opposite by separating the letter of negativity from the word it makes negative. Just as the omission of the letters ν in the Surah Al-Kafirun in the narration that Mâtürîdî narrates in his commentary distorts the meaning, stopping in the negativity letters in the places mentioned in the treatise and starting from the place after it also spoils the meaning. For example, in the verse Baqara 2/102., "They obeyed what the demons invented and said about Solomon's reign. The truth is that Solomon did not become an unbeliever, but the demons became disbelievers ...". Saying the negativity in the verse of سليمان كفر ما , to stop at ما and continue by saying سليمان كفر , means Allah's prophet Solomon was an unbeliever. The following verses were given as examples for such places in the treatise; Ali-i Imran 3 / 66,191, An'am 6/151, Yunus 10/62, Hud 11/31, Nahl 16 / 37,51, Vakıa 56 / 43,44, Duha 93 / 2,3, Kafirun 109 / 4, İkhlas 112/4.

The second group of verses: They are places that start with the phrase "they said", and the words of unbelievers, such as people of the book and the unbelievers, are the places with a meaning disorder caused by the state of stopping in these verbs and transferring them like they are the words of the reader. For example, in the verse Baqara 2/116., they said "God has taken a child." "They said," he stopped at the verb "God has taken a child." to begin with reveals an expression as if the words of the non-believers are their own words and opinions. The following verses were given as examples for such places in the treatise; Baqara 2/111, Ali-i Imran 3/181, Maida 5/18, Tawba 9/30, Hijr 15/6, Kahf 18/4, Furkan 25/60, Shu'ara 26/23, Sad 38/4, Mü'min 40/24, Hashr 59/16, Kalem 68/51, Naziat 79/24 etc.

Third group of verses: The places where the preposition and the question sentence are separated and the meaning of a judgment sentence appears. For example, in the verse Surah al-Isra, 17/40., "Did your Lord choose and separate the boys for you and take daughters from the angels?" In the verse, he stopped at the question sentence, "He got girls from angels." To begin with reveals a meaning opposite to the meaning expressed by the verse. The following verses were given as examples for such places in the treatise; Maida 5/116, Enam 6/50, Ra'd 13/16, Ibrahim 14/10 etc.

Apart from these, situations division of the sentence from places that will distort its meaning can be mentioned as well. For example in the verse of an-Nisa 4/171., "He is excluded from having a child." can be misread and understood if read "He is unsound." paused and continued, "He has a child."

The meanings caused by the misreading in such places reveal the opposite of the meaning expressed by the verses. We can count these distortions as follows;

Meaning which will not befitting Allah's attributes and divinity; corrupt meanings related to belief such as having children, having a partner, being poor, creating empty things.

Inaccurate readings that do not fit the prophets and their names and reveal false information about them. For example, saying that Moses was a magician and a

liar, that Abraham was a Jew, Jesus and his mother told people to abandon God and take themselves as gods, the Prophet (saas) telling lies such as he had God's treasures with him, he is an angel and unseen and he knows the unknown. As can be seen, expressions contrary to the belief of the prophet emerge from the wrong readings that have these meanings.

The claim that this treatise is not in line with the views of Imam Mâtürîdî does not seem correct. On the contrary, it has been concluded that in the verse 43 of an-Nisa in the Ta'wîlâtü'l-Quran is in full harmony with the interpretation mentioned. However, in order to express this definitively, the copy of the author or a copy derived from it has not been reached by us until now. Nevertheless, it has been concluded that it would be more correct to mention the treatise called Risâle fî mâ yecûzû'l-vaqfu 'alayh among the works of Imam Maturîdî because it is attributed to Imam Mâtürîdî and its content complies with its interpretation.

Keywords: Tafseer, Risâle fî mâ lâ yecûzû'l-vaqfu 'aleyh, Imam Mâtürîdî, Vaqf, İbtidâ, the works of Imam Mâtürîdî.

